ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ MARCO DARMON της 1ης Ιουνίου 1989 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Η ασκηθείσα από την εταιρία Maclaine Watson & Company Limited (εφεξής: Maclaine Watson) κατά της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αγωγή αποζημιώσεως είναι απόρροια μιας καταστάσεως που προφανώς δεν έχει προηγούμενο [1]: της διακοπής πληρωμών ενός διεθνούς οργανισμού και συγκεκριμένα του Διεθνούς συμβουλίου κασσιτέρου (εφεξής: ΔΣΚ).

2. Πράγματι, στις 24 Οκτωβρίου 1985 ο πρόεδρος του ΔΣΚ αποφάσισε να αναστείλει τις συναλλαγές ρυθμιστικού αποθέματος λόγω ελλείψεως διαθεσίμων κεφαλαίων. Το μέτρο προκάλεσε την κατάρρευση της αγοράς κασσιτέρου. Το *London Metal Exchange,* χρηματιστήριο μετάλλων του Λονδίνου (εφεξής: ΧΜΛ), υποχρεώθηκε να διακόψει τη διαπραγμάτευση της τιμής του κασσιτέρου **. Κατόπιν αυτού, το παθητικό του οργανισμού ανήλθε σε 900 εκατ. περίπου λίρες στερλίνες.

3. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα πληροφοριακά στοιχεία, φαίνεται ότι διάφορες προσπάθειες για φιλικό διακανονισμό της διαφοράς μεταξύ του ΔΣΚ και των μελών του, αφενός, και των πιστωτών του οργανισμού, αφετέρου, απέτυχαν κατά τους μήνες που ακολούθησαν τη διακοπή των συναλλαγών του τελευταίου. Η ενάγουσα, χρηματιστής στο ΧΜΛ, συνήψε 154 συμβάσεις με το ΔΣΚ που δεν εκτελέστηκαν μέχρι σήμερα.

4. Συνακόλουθα, με πλήθος αγωγών άρχισαν να εγείρονται σοβαρές αξιώσεις εκ μέρους των διαφόρων πιστωτών του ΔΣΚ τόσο έναντι του τελευταίου όσο και έναντι των μελών του [2]. Χωρίς να υπεισέλθω στις λεπτομέρειες των επί μέρους διαφορών, πρέπει να διαπιστώσω ότι μέχρι σήμερα — δεδομένου ότι το *House of Lords* δεν έχει ακόμα αποφανθεί επί του ζητήματος — οι βρετανοί δικαστές έκριναν ότι, λόγω της χωριστής νομικής προσωπικότητας του ΔΣΚ, τα εξ συμβάσεων χρέη του δεν δέσμευαν τα μέλη του. Εξάλλου, το *Court of Appeal* έκρινε ότι η Κοινότητα δεν είχε τη δυνατότητα να επικαλεστεί ετεροδικία στο πλαίσιο της ενώπιόν του αχθείσας διαφοράς.

5. Εξάλλου, η ενάγουσα πέτυχε την έκδοση διαιτητικής αποφάσεως σε βάρος του ΔΣΚ [3]. Η ενάγουσα άσκησε κατά του Ηνωμένου Βασιλείου αγωγή αποζημιώσεως που απορρίφθηκε λόγω της χωριστής προσωπικότητας του ΔΣΚ [4]. Εξάλλου, η ενάγουσα ζήτησε τον διορισμό « *receiver* » [5], αίτημα που απέρριψε τόσο ο δικαστής Millett [6], όσο και το *Court of Appeal* [7], με το σκεπτικό ότι τα δικαιώματα

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

** Πάντως, στην εφημερίδα *Times* της 1ης Ιουνίου 1989 (σ. 24) και με τον τίτλο « LME returns to tin trading » αναγράφεται η είδηση της επανεισαγωγής της τιμής του κασσιτέρου στο χρηματιστήριο.

1 — Βλέπε, πάντως, τη διαιτητική απόφαση του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου της 3ης Μαρτίου 1984 στην υπόθεση Westland κατά Arab Organization for Industrialisation, Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου κ.α. κρατών, ILM XXIII (1984), σ. 1082· βλέπε επίσης ορισμένες περιπτώσεις που αναφέρει ο I. Seidl-Hohenveldern στο « Responsability of Member States of an International Organization for Acts of Trust Organization », σύμμεικτα Roberto Ago, τόμος III, 1987, σσ. 427 και 428.

2 — Σε παράρτημα των ανά χείρας προτάσεων επισυνάπτεται κατάλογος των κυρίων αποφάσεων που εκδόθηκαν μέχρι σήμερα.

3 — Στις 24 Μαρτίου 1986 η Maclaine Watson πέτυχε την έκδοση και άλλης διαιτητικής αποφάσεως, την οποία το ΔΣΚ εξετέλεσε στις 21 Απριλίου 1986.

4 — Απόφαση της 29ης Ιουλίου 1987 που επικύρωσε με απόφαση της 27ης Απριλίου 1988 το Court of Appeal· η δίκη εκκρεμεί επί του παρόντος ενώπιον του House of Lords.

5 — Συνδίκου πτωχεύσεως.

6 — Απόφαση της 13ης Μαΐου 1987.

7 — Απόφαση της 27ης Απριλίου 1988.

του ΔΣΚ έναντι των μελών του απορρέουν από την έκτη διεθνή συμφωνία για τον κασσίτερο για την οποία τα βρετανικά δικαστήρια δεν είναι αρμόδια να αποφανθούν. Ενώπιον του *House of Lords* εκκρεμεί αίτηση αναιρέσεως. Πάντως, η ενάγουσα πέτυχε την έκδοση διατάξεως[8] με την οποία το ΔΣΚ καλούνταν να αποκαλύψει κάθε πληροφοριακό στοιχείο σχετικά με το ενεργητικό του στο Ηνωμένο Βασίλειο. Επίσης, η ενάγουσα πέτυχε την έκδοση διαφόρων διατάξεων για το « πάγωμα » των περουσιακών στοιχείων του ΔΣΚ. Τέλος, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Maclaine Watson ανέφερε στο Δικαστήριο ότι παραιτήθηκε απ' όλες τις αγωγές της κατά της Κοινότητας ενώπιον των βρετανικών δικαστηρίων.

6. Η διακοπή πληρωμών του ΔΣΚ έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της θέσεως σε εφαρμογή της έκτης διεθνούς συμφωνίας για τον κασσίτερο (εφεξής: έκτη συμφωνία). Οι συμφωνίες για τον κασσίτερο αποτελούν πολυμερείς συμφωνίες με σκοπό την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της διεθνούς παραγωγής και καταναλώσεως κασσιτέρου και την πρόληψη υπερβολικών διακυμάνσεων των τιμών. Εντάσσονται στο πλαίσιο του ολοκληρωμένου προγράμματος για τα βασικά προϊόντα που εκπόνησε η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το εμπόριο και την ανάπτυξη (Cnuced)[9].

7. Για την επίτευξη των στόχων των εν λόγω συμφωνιών, προβλέπονται δύο κύρια μέσα:

— οι παρεμβάσεις στην αγορά ενός ρυθμιστικού αποθέματος, χρηματοδοτούμενου από τα μέλη του ΔΣΚ, με σκοπό τη συγκράτηση των τρεχουσών τιμών στα όρια μιας « ψαλίδας », αποτελούμενης από μια ανώτατη και μια κατώτατη τιμή, καθοριζόμενες από το ΔΣΚ·

— η δυνατότητα επιβολής ελέγχου στις εξαγωγές των παραγωγών κρατών.

8. Το ΔΣΚ, το οποίο ιδρύθηκε το 1956 στα πλαίσια της πρώτης συμφωνίας για τον κασσίτερο, ανέλαβε έκτοτε τη διασφάλιση της εφαρμογής των διαφόρων συμφωνιών που ακολούθησαν.

9. Στους κόλπους του ΔΣΚ κάθε κράτος μέλος διαθέτει ορισμένο αριθμό ψήφων στις οποίες προστίθεται αριθμός ψήφων, κατά περίπτωση, ανάλογα με το ποσοστό παραγωγής ή καταναλώσεως. Πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 15 προβλέπει ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται καταρχήν με απλή κατανεμημένη πλειοψηφία[10].

10. Το συμβούλιο διορίζει με κατανεμημένη πλειοψηφία δύο τρίτων ανεξάρτητο πρόεδρο, υπεύθυνο ενώπιόν του, στον οποίον λογοδοτεί ο διευθυντής του ρυθμιστικού αποθέματος. Τον τελευταίο διορίζει επίσης το συμβούλιο.

11. Κατά το άρθρο 16, παράγραφος 1, της έκτης συμφωνίας, « το συμβούλιο θα έχει προσωπικότητα. Ιδιαίτερα θα έχει την ικανότητα να συμβάλλεται, να αποκτά και να διαθέτει κινητή και ακίνητη περιουσία και να παρίσταται ενώπιον δικαστηρίου ». Εξάλλου, στις 9 Φεβρουαρίου 1979 συνήφθη μεταξύ του συμβουλίου και του Ηνωμένου Βασιλείου συμφωνία σχετικά με την έδρα του συμβουλίου, το καθεστώς, τα προνόμια και τις ασυλίες του.

8 — Στις 9 Ιουλίου και 18 Δεκεμβρίου 1987 που επικύρωσε το Court of Appeal στις 27 Απριλίου 1988.

9 — Βλέπε τη γνωμοδότηση 1/78 του Δικαστηρίου, της 4ης Οκτωβρίου 1979 (Rec. 1979, σ. 2871), σχετικά με τη διεθνή συμφωνία για το φυσικό καουτσούκ, στο πλαίσιο της οποίας το Δικαστήριο εξέτασε, στις σκέψεις 4 και 5, το ολοκληρωμένο πρόγραμμα και τους στόχους του, που συνίστανται ιδίως στη βελτίωση των δομών του διεθνούς εμπορίου των βασικών προϊόντων που ενδιαφέρουν τις αναπτυσσόμενες χώρες.

10 — Αν το Δικαστήριο ανατρέξει συναφώς, όπως το κάλεσε η ενάγουσα κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση να πράξει, στην αγωγή στο πλαίσιο της υποθέσεως 19/89, θα διαπιστώσει ότι γίνεται ρητή αναφορά στην εξωσυμβατική ευθύνη του ΔΣΚ.

12. Η έκτη συμφωνία υπεγράφη από 23 κράτη [11], μεταξύ των οποίων τα δέκα τότε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Η τελευταία υπέγραψε επίσης τη συμφωνία.

13. Η παράλληλη αυτή συμμετοχή έλκει την καταγωγή της από το ότι η χρηματοδότηση του ρυθμιστικού αποθέματος αποφασίστηκε να βαρύνει τα κράτη μέλη και όχι την Κοινότητα, γεγονός που συνεπάγεται τη συμμετοχή των πρώτων, σύμφωνα με τη γνωμοδότηση 1/78 του Δικαστηρίου, σχετικά με τη διεθνή συμφωνία για το καουτσούκ, ότι

« το ζήτημα της αποκλειστικής αρμοδιότητας της Κοινότητας εξαρτάται στην προκειμένη περίπτωση από τις λεπτομέρειες χρηματοδοτήσεως των συναλλαγών του ρυθμιστικού αποθέματος που πρόκειται να καθιερωθεί με την εν λόγω συμφωνία... *Σε περίπτωση που τα εν λόγω βάρη έφεραν ευθέως τα κράτη μέλη, το γεγονός αυτό θα συνεπαγόταν τη συμμετοχή τους στη συμφωνία μαζί με την Κοινότητα* » [12].

14. Σημειώνω ότι το άρθρο 56, παράγραφος 1, της συμφωνίας προβλέπει ρητώς τη συμμετοχή « διεθνών οργανισμών » και διευκρινίζει ότι, « σε περίπτωση ψηφοφορίας για θέματα της αρμοδιότητάς τους, τέτοιοι οργανισμοί θα έχουν αριθμό ψήφων ίσο προς το συνολικό αριθμό ψήφων που ανήκουν, σύμφωνα με το άρθρο 14, στα κράτη μέλη τους, τα οποία, σ' αυτήν την περίπτωση, δεν θα ψηφίζουν χωριστά ».

15. Οι διαπραγματεύσεις για την έκτη συμφωνία έγιναν στα πλαίσια της συνδιασκέψεως για τον κασσίτερο που συγκλήθηκε υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών μεταξύ 1980 και 1981 και τέθηκε προς υπογραφή στις 3 Αυγούστου 1981.

16. Η « απόφαση του συμβουλίου » για την υπογραφή και την κοινοποίηση περί προσωρινής εφαρμογής της έκτης συμφωνίας εκδόθηκε στις 31 Μαρτίου 1982 [13].

17. Πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 55 της έκτης συμφωνίας προέβλεπε ότι η οριστική έναρξη ισχύος της εξηρτάτο από την κατάθεση, την 1η Ιουλίου 1982, των εγγράφων επικυρώσεως, αποδοχής, εγκρίσεως ή προσχωρήσεως από τις κυβερνήσεις των παραγωγών χωρών που αριθμούν το 80 % τουλάχιστον του συνολικού ποσοστού παραγωγής και τις κυβερνήσεις των καταναλωτριών χωρών που αριθμούν το 80 % του συνολικού ποσοστού καταναλώσεως [14].

18. Με το άρθρο 55, παράγραφος 2, προβλεπόταν ότι, σε περίπτωση κατά την οποία η συμφωνία δεν άρχιζε να ισχύει οριστικά από την εν λόγω ημερομηνία, θα ίσχυε προσωρινά, εφόσον οι κυβερνήσεις των παραγωγών και καταναλωτριών χωρών, αριθμουσών αντίστοιχα το 65 % της συνολικής παραγωγής και το 65 % της συνολικής καταναλώσεως, κατέθεταν τα έγγραφα επικυρώσεως, αποδοχής, εγκρίσεως ή προσχωρήσεως ή γνωστοποιούσαν ότι επρόκειτο να εφαρμόσουν την εν λόγω συμφωνία προσωρινά.

19. Τέλος, το άρθρο 55, παράγραφος 3, όριζε ότι, αν τα απαιτούμενα κατά τις παραγράφους 1 και 2 ποσοστά δεν επετυγχάνοντο κατά την 1 Ιουνίου 1982, ο γενικός γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών θα καλούσε τις κυβερνήσεις που είχαν καταθέσει τα όργανα επικυρώσεώς τους (κλπ.) να συγκληθούν, προκειμένου να αποφασίσουν αν η συμφωνία επρόκειτο να τεθεί σε ισχύ μεταξύ τους, οριστικά ή προσωρινά, στο σύνολό της ή εν μέρει, σε ημερομηνία που επρόκειτο να καθορίσουν.

11 — Την Αυστραλία, Ινδονησία, Μαλαισία, Νιγηρία, Ταϊλάνδη και το Ζαΐρ, παραγωγούς χώρες· τον Καναδά, τη Φινλανδία, Ινδία, Ιαπωνία, Νορβηγία, Σουηδία, Ελβετία και τα δέκα κράτη μέλη της Κοινότητας, καταναλώτριες χώρες.

12 — Προαναφερθείσα γνωμοδότηση, βλέπε υποσημείωση υπ' αριθ. 9, σ. 2920, η υπογράμμιση δική μας.

13 — ΕΕ L 342 της 3.12.1982.

14 — Τα καθοριζόμενα στην προκειμένη περίπτωση ποσοστά παρατίθενται στο παράρτημα Α της συμφωνίας (ΕΕ L 342 της 31.12.1980, σ. 30).

20. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Maclaine Watson που δεν αμφισβητούνται, την 1 Ιουνίου 1982 η συμφωνία είχε υπογραφεί από χώρες που κάλυπταν το 82,24 % της συνολικής παραγωγής κασσιτέρου, ενώ, όσον αφορά τις καταναλώτριες χώρες, το ποσοστό ανερχόταν μόλις στο 50,31 % της συνολικής καταναλώσεως.

21. Συνακόλουθα, με βάση το άρθρο 55, παράγραφος 3, της συμφωνίας, ελήφθη η απόφαση η έκτη συμφωνία να τεθεί από 1ης Ιουνίου 1982 σε προσωρινή ισχύ μεταξύ των υπογραψάντων.

22. Εξαιρετικά πλούσια βιβλιογραφία [15] αφιερώθηκε στην κρίση του ΔΣΚ, προκειμένου να διαπιστωθούν οι βαθύτερες αιτίες της. Όσον αφορά την ενάγουσα, για την καλύτερη κατανόηση της νομικής επιχειρηματολογίας της είναι ανάγκη να συνοψίσω την ανάλυση στην οποία προέβη σχετικά με την κρίση του ΔΣΚ.

23. Καταρχάς, η έκτη συμφωνία αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων και τελικά συνήφθη σε ένα διαρθρωτικό πλαίσιο πλεονάζουσας παραγωγής κασσιτέρου. Εξάλλου, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1980-1981, συναλλαγές που πραγματοποίησε κάποιος « μυστηριώδης » αγοραστής με κερδοσκοπικό σκοπό προκάλεσαν την απότομη αλλά τεχνητή άνοδο των τιμών και τη συνακόλουθη άνοδο των ανώτατων και κατώτατων τιμών του ΔΣΚ.

24. Κατόπιν αυτού, την ημέρα ενάρξεως της προσωρινής ισχύος της έκτης συμφωνίας, το ΔΣΚ είχε ήδη επιβάλει ελέγχους στην εξαγωγή, είχε συστήσει σημαντικό απόθεμα κασσιτέρου και είχε συνάψει σημαντικά τραπεζικά δάνεια. Παρά τη λήψη των ανωτέρω μέτρων, οι τιμές του κασσιτέρου ήταν κατώτερες από την κατώτατη τιμή στο Λονδίνο.

25. Περαιτέρω, οι Ηνωμένες Πολιτείες, πρώτος παγκόσμιος καταναλωτής, οι οποίες διέθεταν επιπλέον σημαντικά αποθέματα έτοιμα προς πώληση στην αγορά, δεν είχαν υπογράψει την έκτη συμφωνία, όπως και άλλοι σημαντικοί παραγωγοί μεταξύ των οποίων ιδίως η Βολιβία και η Βραζιλία.

26. Για τον λόγο αυτό, οι έλεγχοι κατά την εξαγωγή αποδείχθηκαν αλυσιτελείς, δεδομένου ότι οι παραγωγοί-μέλη της έκτης συμφωνίας, στους οποίους και μόνο μπορούσαν να επιβληθούν, εκπροσωπούσαν μόλις το 50 έως 60 % της παγκόσμιας παραγωγής. Παρόμοιοι έλεγχοι, οι οποίοι, άλλωστε, μπορούσαν να καταστρατηγηθούν μέσω του « λαθρεμπορίου », οδηγούσαν στη μείωση των προερχομένων από εξαγωγές εσόδων των μελών του ΔΣΚ, χωρίς να θίγουν εκείνα των χωρών μη μελών της έκτης συμφωνίας. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια ισχύος της συμφωνίας, το ΔΣΚ δεν έλαβε μέτρα ελέγχου της παραγωγής όσον αφορά τα μέλη καταναλωτές [16], ενώ η ΕΟΚ αντετίθετο σε οποιαδήποτε απόφαση προς την κατεύθυνση αυτή.

27. Εξάλλου, ως νόμισμα των κατώτατων και ανώτατων τιμών [17] επελέγη το Ringgit Μαλαισίας, ενώ οι συναλλαγές του ΔΣΚ στο ΧΜΛ διενεργούνταν σε λίρες στερλίνες. Κατά την ενάγουσα, η αποτελεσματικότητα των συναλλαγών του ΔΣΚ εξηρτάτο από τη διακύμανση των συναλλαγματικών ισοτιμιών που ήταν σαφώς προβλέψιμες κατά τον χρόνο διαπραγ-

15 — Βλέπε ιδίως « Crise du Conseil international de l'étain et insolvabilité d'une organisation intergouvernementale », του P. M. Eisenmann, *AFDI*, 1986, σ. 781· « Commodity agreements and commodity markets; Lesson from tin » του Anderson Gilbert, *The Economic Journal*, Cambridge, τόμος 98, τεύχος 389, Μάρτιος 1988, σσ. 1 έως 15· « Tin: the end of an agreement » των I. Marques και P. N. Giraud, Natural resources forum, London, τόμος 11, τεύχος 3, Αύγουστος 1987, σσ. 207 έως 218· « The collapse of tin; restructuring of failed commodity agreement » του Erick Mc Fadden, *American Journal of International Law*, τόμος 80, τεύχος 4, Οκτώβριος 1986, σσ. 811 έως 830· « International commodity agreements: a legal study » του B. S. Chimni, Croom Helm, 1987, κεφάλαιο 10, σ. 197· « Tin and other commodities in crisis » του U. Wasserman, *JWTL*, τόμος 20, 1986, σ. 233.

16 — Πρόκειται στην περίπτωση αυτή για τα μέλη, τα οποία, αν και μέλη καταναλωτές του ΔΣΚ, παράγουν επίσης κασσίτερο· παρόμοια περίπτωση είναι εκείνη του Ηνωμένου Βασιλείου.

17 — Άρθρο 27, παράγραφος 1, της συμφωνίας.

ματεύσεως της έκτης συμφωνίας. Πλην όμως, στη συνέχεια, το ΔΣΚ ουδόλως έκανε χρήση της εξουσίας του να αλλάξει το νόμισμα στο οποίο μπορούσαν να εκφραστούν η κατώτατη και ανώτατη τιμή.

28. Επομένως, ήδη από την έναρξη ισχύος της, η έκτη συμφωνία έπασχε εγγενώς.

29. Κατά τη διάρκεια ισχύος της συμφωνίας, το ΔΣΚ επιδίωξε σταθερά τη διασφάλιση υπερβολικά υψηλής κατώτατης τιμής, η οποία δεν μπορούσε παρά να προσελκύσει στην αγορά συμπληρωματικές ποσότητες κασσιτέρου και να εντείνει, συνεπώς, την πτωτική τάση των τιμών.

30. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το ρυθμιστικό απόθεμα αναλάμβανε ιδιαίτερα σημαντική ευθύνη. Αλλά δεν ήταν σε θέση να εκπληρώσει την εν λόγω αποστολή. Καταρχάς, τη στιγμή που η έκτη συμφωνία προέβλεπε ανεπαρκείς πόρους, ήταν αδύνατη ακόμη και η χρηματοδότηση του ρυθμιστικού αποθέματος εξ ολοκλήρου με αυτούς, λόγω της μη συμμετοχής ορισμένων κρατών στην έκτη συμφωνία. Επίσης, ως προς τις εισφορές στο απόθεμα, ήταν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους σε κασσίτερο και όχι σε ρευστό.

31. Κατέστη, συνεπώς, αναγκαία η ενίσχυση του ρυθμιστικού αποθέματος με συμπληρωματικά κεφάλαια. Επανειλημμένα, ο διευθυντής του είχε επισύρει την προσοχή του συμβουλίου επί του γεγονότος ότι το ΔΣΚ διέτρεχε τον κίνδυνο ολικής καταρρεύσεως. Τον Μάρτιο του 1984, ο διευθυντής του επισήμανε ότι οι αρυόμενοι από τις εισφορές πόροι είχαν εξαντληθεί και ότι το απόθεμα λειτουργούσε πλέον μόνο μέσω δανείων. Στο θέμα αυτό η Κοινότητα και η Ιαπωνία δεν συμφωνούσαν στην καταβολή συμπληρωματικών εισφορών, όπως προέτειναν άλλα μέλη. Στην πραγματικότητα, το ΔΣΚ ακολούθησε πάγια παρελκυστική πολιτική.

32. Συνεπώς, η έλλειψη επαρκών χρηματικών πόρων καθιστούσε αναπόφευκτη την προσφυγή σε υψηλό δανεισμό. Επειδή, όμως, εκείνοι που παρείχαν ουσιαστικά εγγύηση για τα σχετικά δάνεια ήταν οι τίτλοι κασσιτέρου, το ΔΣΚ υποχρεώθηκε να στηρίξει παράλληλα τις υψηλές τιμές, ώστε να αποτραπεί η μείωση της εγγυοδοτικής τους αξίας έναντι των δανείων.

33. Συνεπώς, ο διευθυντής αποθέματος υποχρεώθηκε να ελέγχει περισσότερο κασσίτερο απ' όσο επέτρεπαν οι διαθέσιμοι πόροι, αποδυόμενος, ιδίως έναντι των χρηματιστών, σε ένα περίπλοκο σύστημα πράξεων αμφίβολης ως προς την έκτη συμφωνία νομιμότητας με σκοπό τη δημιουργία επίπλαστης ζητήσεως σε σχέση με την προσφορά, ώστε να συγκρατούνται οι αξίες σε επίπεδο τεχνηέντως διογκωμένης κατώτατης τιμής.

34. Συναφώς, απευθυνόμενος σε δεκατρείς διαφορετικούς χρηματιστές, ο διευθυντής αποθέματος πέτυχε να αποκρύψει από τους τελευταίους την έκταση της αγοράς. Εξάλλου, τους ανέφερε ότι διέθετε επαρκείς πόρους, αμφισβητώντας ζωηρά το ενδεχόμενο να διατρέχει κίνδυνο η οικονομική σταθερότητα του ΔΣΚ.

35. Τα μέλη του ΔΣΚ γνώριζαν ευρύτατα τις συναλλαγές του διευθυντή αποθέματος και τις επιπτώσεις τους επί της οικονομικής καταστάσεως του ΔΣΚ, έστω κι αν είναι δυσχερής η εκτίμηση μέχρι ποιου σημείου οι πληροφορίες τους ήταν ενδελεχείς. Συναφώς, το Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο είχε ειδοποιηθεί σχετικά με τις συναλλαγές του διευθυντή αποθέματος, κατέβαλε προσπάθεια να επιτύχει ακριβέστερες πληροφορίες, επιτρέπουσες να εκτιμηθεί αν ο ενδιαφερόμενος είχε υπερβεί ή όχι τις αρμοδιότητες του. Το σχετικό διάβημα, υπό μορφή κοινοτικού εγγράφου, δεν κατέστη δυνατόν να τύχει της υποστηρίξεως άλλων μελών του ΔΣΚ. Οι παραγωγοί χώρες και ο διευθυντής αποθέματος αντιτάχθηκαν σ' αυτό, ο τελευταίος μάλιστα επικαλούμενος ιδίως

τους κανόνες λειτουργίας του ρυθμιστικού αποθέματος. Καμιά άλλη κοινοτική διαδικασία δεν κινήθηκε.

36. Σύμφωνα πάντοτε με την ενάγουσα, το ΔΣΚ επέδειξε περαιτέρω αμέλεια όσον αφορά τη σύγκληση της επιτροπής χρηματοδοτήσεως του ρυθμιστικού αποθέματος σε τόσο συχνά διαστήματα όσο απαιτούσε η άσκηση του συναφούς εκ μέρους της ελέγχου.

37. Επομένως, αν η άγνοια των μελών οφειλόταν στην ίδια την έκτη συμφωνία, το γεγονός αυτό θα καταδείκνυε τα τρωτά σημεία της τη στιγμή κατά την οποία η Κοινότητα προσχώρησε σ' αυτήν και αποφάσισε να τη θέσει σε ισχύ. Αντίθετα, επειδή η άγνοια δεν οφείλεται σε παρόμοιο ελάττωμα, πρόκειται για το αποτέλεσμα της αμέλειας που επέδειξαν τα μέλη του ΔΣΚ, μεταξύ των οποίων και η Κοινότητα, η οποία δεν στήριξε τις πρωτοβουλίες του Ηνωμένου Βασιλείου.

38. Πάντως, η άγνοια των μελών του ΔΣΚ δεν αφορούσε τίποτα περισσότερο από την ακριβή ημερομηνία κατά την οποία το ΔΣΚ έπαυσε τις πληρωμές. Σε κάθε περίπτωση, η πληροφορία τους ήταν αρκετή για να διαπιστώσουν κατ' ανάγκην τον αναπόφευκτο χαρακτήρα του συμβάντος.

39. Ιδού πώς έχει συνοπτικά η ανάλυση της Maclaine Watson, στηριζόμενη σε πολυάριθμα έγγραφα, ιδίως του ΔΣΚ, και σε πλήθος επισήμων ή ανεπισήμων δηλώσεων, αποδεικτικά στοιχεία τα οποία αμφισβητούνται, άλλωστε, ενώπιον της δικαιοσύνης τόσο από τα εναγόμενα όργανα όσο και από το Ηνωμένο Βασίλειο. Δεν προτίθεμαι, τουλάχιστον στο παρόν στάδιο, να αξιολογήσω τις εξηγήσεις που δίνει συναφώς η ενάγουσα. Περιορίζομαι να διαπιστώσω ότι ορισμένοι — πέραν των συγκεκριμένων παραμέτρων που επικαλέστηκε η ίδια — υπογραμμίζουν επίσης τον ρόλο που διαδραμάτισαν οι « *brokers* του ΧΜΛ » στην επέλευση της κρίσεως [18].

40. Το Δικαστήριο αποφάσισε να προχωρήσει σε προκαταρκτική εξέταση του παραδεκτού της παρούσας αγωγής, χωρίς να έχει διατυπωθεί ρητώς συγκεκριμένο αίτημα από τα εναγόμενα θεσμικά όργανα.

41. Χωρίς να εναπόκειται στον γενικό εισαγγελέα να κρίνει τον τρόπο με τον οποίο οι διάδικοι προβάλλουν ενώπιον του Δικαστηρίου τους ισχυρισμούς και τα μέσα άμυνάς τους, θέλω να υπογραμμίσω ότι στην προκειμένη περίπτωση το έργο του Δικαστηρίου, το οποίο καθιστά ήδη ιδιαίτερα λεπτό και μόνο το πολύπλοκο των πραγματικών περιστατικών και των τιθεμένων νομικών ζητημάτων, δεν είναι ευχερές.

42. Πράγματι, ενώ η ενάγουσα έρριψε ένα ιδιαίτερα ευρύ « δίχτυ », αν ληφθεί υπόψη ο αριθμός των ισχυρισμών που μετέρχεται, τα εναγόμενα όργανα αντέκρουσαν προβάλλοντας ένσταση απαραδέκτου κατά της αγωγής στο σύνολό της, σε σχέση με την οποία ένσταση συχνά είναι δυσχερές να καθοριστεί έναντι ποίου ακριβώς ισχυρισμού στρέφεται. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, παρεμβαίνοντας υπέρ της Επιτροπής, την επιχειρηματολογία της οποίας ανέπτυξε, επέδειξε περισσότερο σεβασμό προς το Δικαστήριο, καταβάλλοντας προσπάθεια να υποβάλει ενώπιόν του ένα περισσότερο εμπεριστατωμένο πλαίσιο αναλύσεως.

43. Η νομική επιχειρηματολογία της ενάγουσας αφορά τη στάση της Επιτροπής κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων, της ενάρξεως ισχύος και της εφαρμογής της έκτης συμφωνίας. Πρόκειται, όμως, απλώς για γενικότερη επίκληση μέσων, ο πλούτος, ενίοτε δε και η προβολή, των οποίων καθιστούν δυσχερή τη συνθετική θεώρησή τους.

18 — Βλέπε Eisenmann, όπ.π., σ. 737· Chimni, όπ.π., σ. 201.

44. Με την επιφύλαξη των ανωτέρω παρατηρήσεων, φαίνεται ότι η Maclaine Watson προβάλλει τους ακόλουθους ισχυρισμούς:

1) Η Κοινότητα ευθύνεται για τη δράση του ΔΣΚ, το οποίο, πριν από την κατάρρευσή του, συνήψε δάνεια ανώτερα εκείνων που ήταν σε θέση να εξυπηρετήσει· αν το ΔΣΚ δεν είναι νομικό πρόσωπο, τα πταίσματά του βαρύνουν ευθέως τα μέλη του. Αν, αντίθετα, πρέπει να θεωρηθεί ως νομικό πρόσωπο, τα μέλη του ευθύνονται κατ' εφαρμογήν των κοινών γενικών αρχών των δικαίων των κρατών μελών που ανάγονται στην ευθύνη των διευθυντών των εμπορικών εταιριών.

2) Η Κοινότητα παρέλειψε να προειδοποιήσει την ενάγουσα για τον κίνδυνο που ενείχε η συναλλαγή της με τον οργανισμό, ενώ γενικότερα παρέβη την υποχρέωσή της για παροχή συνδρομής.

3) Η Κοινότητα ενήργησε παρανόμως, υπογράφοντας την έκτη συμφωνία και συμμετέχοντας στην απόφαση για την προσωρινή θέση της σε ισχύ, λαμβανομένου υπόψη του εγγενώς πάσχοντα και ασυμβιβάστου προς τη Συνθήκη ΕΟΚ χαρακτήρα της.

4) Η Κοινότητα παρέλειψε να ασκήσει το σύνολο των εξουσιών της κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για την έκτη συμφωνία και της συμμετοχής της σ' αυτήν, ειδικότερα δε, μη διεκδικώντας από τα κράτη μέλη το δικαίωμά της να λαμβάνει αποφάσεις σε θέματα εμπίπτοντα στην αποκλειστική αρμοδιότητά της.

5) Το Συμβούλιο και η Επιτροπή ουδέποτε διαβουλεύτηκαν με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ενώ η διαβούλευση αυτή ήταν χρήσιμη στο μέτρο κατά το οποίο η αποκάλυψη των τρωτών σημείων της συμφωνίας θα οδηγούσε την Κοινότητα, όπως άλλωστε οδήγησε τις Ηνωμένες Πολιτείες ή τη Βολιβία, στην άρνηση συμμετοχής της σ' αυτήν.

6) Η Επιτροπή δεν προέβη στις αναγκαίες ενέργειες προς τα κράτη μέλη της Κοινότητας όσον αφορά τόσο την επικύρωση της συμφωνίας όσο και την εισφορά στο ρυθμιστικό απόθεμα, συμπεριλαμβανομένης της καταβολής πρόσθετων εισφορών· επρόκειτο στην περίπτωση αυτή για παράβαση του άρθρου 5 της Συνθήκης ΕΟΚ, ενόψει της οποίας τα όργανα ήταν θεμιτό να αναλάβουν τις δέουσες πρωτοβουλίες, όσον αφορά δε την Επιτροπή, να κινήσει διαδικασία βάσει του άρθρου 169.

7) Λαμβάνοντας υπόψη τον αριθμό των ψήφων της, η Επιτροπή ευθύνεται για τις « πράξεις και παραλείψεις » του ΔΣΚ λόγω της επιρροής της εντός του συμβουλίου, την οποία δεν άσκησε προς το κοινοτικό συμφέρον και κατά τρόπο που να ελέγχονται οι συναλλαγές του οργανισμού.

8) Η Κοινότητα υπέπεσε σε παράπτωμα, μη παρεμποδίζοντας την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως που στοιχειοθετούν οι δραστηριότητες του ΔΣΚ.

9) Ανεξάρτητα από οποιαδήποτε παράνομη συμπεριφορά, η Κοινότητα οφείλει να αποκαταστήσει τη ζημία που υπέστη η ενάγουσα λόγω του κινδύνου που συνδέεται με την έκτη συμφωνία και τις δραστηριότητες του ΔΣΚ.

45. Στην εντυπωσιακή αυτή σειρά αιτιάσεων, η Επιτροπή και το Συμβούλιο, υποστηριζόμενα από το Ηνωμένο Βασίλειο, προβάλλουν ένσταση απαραδέκτου για τρεις διαφορετικούς λόγους:

— η αγωγή είναι απαράδεκτη επειδή αφορά πράξεις και συμπεριφορά της Κοινότητας που *άπτονται των διεθνών σχέσεων*·

— η αγωγή συνιστά *καταστρατήγηση του μέσου παροχής έννομης προστασίας του άρθρου 215*, ιδίως επειδή στην πραγματικότητα τείνει να εξωθήσει στο να θεωρηθεί η Επιτροπή ως φέρουσα τη συμβατική ευθύνη για το ΔΣΚ, να ακυρώσει σημαντικό αριθμό πράξεων της Κοινότητας, του ΔΣΚ και των μελών του, και να καταστήσει την εναγομένη υπεύθυνη για οργανισμό, ο οποίος δεν εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου·

— η αγωγή ασκείται *πρόωρα και αόριστα*, υπότην έννοια ότι το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί επί μιας καταρχήν υποθετικής και εξαρτωμένης από όρους ευθύνης, ενόσω εκκρεμούν ενώπιον των βρετανικών δικαστηρίων οι αγωγές κατά του ΔΣΚ.

46. Καταρχάς, προτίθεμαι να εξετάσω τον τελευταίο λόγο απαραδέκτου, ο οποίος, κατά την άποψή μου, πρέπει να απορριφθεί ύστερα από συνοπτική εξέταση.

I — Η πρόωρη και αόριστη φύση της αγωγής

47. Αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ενώπιον των βρετανικών δικαστηρίων εκκρεμούν αγωγές που άσκησε η Maclaine Watson κατά του ΔΣΚ, η φερόμενη ζημία είναι αμιγώς υποθετική. Πράγματι, η ενάγουσα δεν είναι σε θέση να αποδείξει ότι το ΔΣΚ έλαβε οριστική απόφαση περί παύσεως των πληρωμών. Υπό τις περιστάσεις αυτές, η αγωγή είναι απαράδεκτη, δεδομένου ότι με αυτή σκοπείται η έκδοση εκ μέρους του Δικαστηρίου αποφάσεως, αναγνωρίζουσας κατά τρόπο αφηρημένο την ευθύνη του οργανισμού.

48. Καταρχάς, η ύπαρξη ζημίας συνιστά, κατά την άποψή μου, ζήτημα εξεταζόμενο με την ουσία. Ασφαλώς, υπήρξαν περιπτώσεις κατά τις οποίες το Δικαστήριο αναγνώρισε ως απαράδεκτες, λόγω πρόωρης ασκήσεως τους, αγωγές αποζημιώσεως, αλλά τονίζω ότι από την άλλη πλευρά επιβεβαίωσε επίσης ότι

« οι αντιρρήσεις του Συμβουλίου αφορούν στην πραγματικότητα μια από τις ουσιαστικές προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η ευθύνη της Κοινότητας, δηλαδή *την ύπαρξη ζημίας. Θα εξετασθούν, επομένως, με την ουσία της υποθέσεως* » [19].

49. Εν πάση περιπτώσει, είναι κατ' εμέ εξαιρετικά αμφίβολο αν η φερόμενη ζημία πρόκειται να επέλθει. Εκείνο που είναι αβέβαιο — αν ληφθεί υπόψη το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από τις 24 Οκτωβρίου 1985 — είναι, κατά την άποψή μου, η καταβολή των χρεών του ΔΣΚ.

50. Εξάλλου, το Δικαστήριο έκανε δεκτές ήδη αγωγές « αποζημιώσεως », εμπνεόμενο συναφώς από λύσεις που δίδει το δίκαιο αρκετών κρατών μελών, αποφαινόμενο ότι

« το άρθρο 215 της Συνθήκης δεν αποκλείει την προσφυγή στο Δικαστήριο προκειμένου να αναγνωρισθεί η ευθύνη της Κοινότητας για επικείμενες και προβλέψιμες με ικανή δόση βεβαιότητας ζημίες, έστω κι αν το μέγεθός τους δεν μπορεί να αποτιμηθεί ακόμη επακριβώς με συγκεκριμένους αριθμούς » [20].

51. Κατά μείζονα λόγο, η επίλυση της διαφοράς νομίζω ότι πρέπει να είναι πανομοιό-

19 — Απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1981, Ludwigshafener Walzmühle, σκέψη 12, (συνεκδικασθείσες υποθέσεις 197/80 έως 200/80, 243/80, 245/80 και 247/80, Συλλογή 1981, σ. 3211), η υπογράμμιση δική μας.

20 — Απόφαση της 2ας Ιουνίου 1976, Kampfmeyer (συνεκδικασθείσες υποθέσεις 56/74 έως 70/74, Rec. 1976, σ. 711).

τυπη, όταν η ζημία είναι πασιφανής και η αποκατάστασή της εξαρτάται από πληρωμή την οποία οι συγκεκριμένες περιστάσεις τείνουν να καταστήσουν αβέβαιη.

52. Τέλος, στην υπόθεση Granaria [21], το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι είχε την ευχέρεια

« να αποφανθεί, σε μια αρχική φάση της διαδικασίας, ως προς το αν η συμπεριφορά των θεσμικών οργάνων είναι τέτοιας φύσεως, ώστε να συνεπάγεται την ευθύνη της Κοινότητας, επιφυλάσσοντας την εξέταση των ζητημάτων που αφορούν την αιτία, τη φύση και το περιεχόμενο της ζημίας ενδεχομένως σε μεταγενέστερη φάση » [22].

53. Νομίζω ότι δεν είναι άνευ σημασίας το γεγονός ότι, προκειμένου να κάνει δεκτή την αγωγή, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι

« εν προκειμένω *το ζήτημα της νομικής θεμελιώσεως της ευθύνης επιδέχεται ειδικότερα χωριστή απόφανση* με βάση την εν λόγω πρακτική » [23].

54. Επειδή προφανώς και η παρούσα αγωγή είναι παρόμοια, καλώ το Δικαστήριο να απορρίψει τον συγκεκριμένο λόγο απαραδέκτου.

II — Ο δικαστικός έλεγχος και οι εξωτερικές σχέσεις της Κοινότητας

55. Μια προσεκτική εξέταση της νομολογίας του Δικαστηρίου αποκαλύπτει ότι στην πραγματικότητα δεν είναι η πρώτη φορά που τα κοινοτικά θεσμικά όργανα καλούν το Δικαστήριο να κηρύξει απαράδεκτη αγωγή ή προσφυγή ασκούμενη κατά πράξεων που αφορούν τις εξωτερικές σχέσεις της Κοινότητας.

56. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση Fediol I [24], το Δικαστήριο θεώρησε εαυτό υποχρεωμένο να αποφανθεί επί λόγου απαραδέκτου που προέβαλε η Επιτροπή επ' ευκαιρία προσφυγής κατά της αρνήσεως της να κινήσει διαδικασία έρευνας αφορώσας τη Βραζιλία, στο πλαίσιο διαδικασίας κατά των επιδοτήσεων. Συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι οι σχετικές εκτιμήσεις αφορούσαν την άσκηση πολιτικής εξουσίας, αποκλείουσας κάθε δικαστικό έλεγχο.

57. Το Δικαστήριο απέρριψε τον λόγο αυτό, υπογραμμίζοντας τα συγκεκριμένα δικονομικά δικαιώματα που απορρέουν για την κοινοτική βιομηχανία από την ισχύουσα ρύθμιση. Επ' ευκαιρία, το Δικαστήριο έκρινε ότι η στάση της Επιτροπής ήταν « υπερβολική », υπό την έννοια ότι επιδίωκε τον καταρχήν αποκλεισμό κάθε προσφυγής, υπενθυμίζοντας ότι εναπόκειται σ' αυτό να διασφαλίζει την τήρηση του δικαίου κατά το άρθρο 164 της Συνθήκης και να ασκεί τον ενδεδειγμένο δικαστικό έλεγχο όσον αφορά τη φύση των επιφυλασσομένων σχετικώς στα θεσμικά όργανα της Κοινότητας εξουσιών.

58. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι,

« χωρίς να είναι δυνατόν να επέμβει στην εκτίμηση που επιφυλάσσεται στις κοινοτικές αρχές από τον προαναφερθέντα κανονισμό, ο δικαστής καλείται να ασκήσει τον έλεγχο, που κανονικά ανήκει σ' αυτόν, ενόψει της διακριτικής εξουσίας που απονέμεται στη δημόσια αρχή » [25],

και οριοθέτησε την έκταση του κατ' ελάχιστον ελέγχου συναφώς. Την επιλογή αυτή επικύρωσε με την απόφαση στην υπόθεση [26].

21 — Απόφαση της 28ης Μαρτίου 1979 (90/78, Rec. 1979, σ. 1081).

22 — Σκέψη 6.

23 — Όπ.π., η υπογράμμιση δική μας.

24 — Απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1983 (191/82, Συλλογή 1983, σ. 2913).

25 — Σκέψη 30.

26 — Απόφαση της 20ής Μαρτίου 1985, σκέψη 16 (264/82, Συλλογή 1985, σ. 849).

59. Στην υπόθεση Adams [27], η Επιτροπή επικαλέστηκε περαιτέρω την κυρίαρχη εξουσία εκτιμήσεως που διαθέτει στον χειρισμό των εξωτερικών σχέσεων, αντικρούοντας την αιτίαση του ενάγοντος για παράλειψη προσφυγής στη μικτή επιτροπή που είχε συγκροτηθεί δυνάμει της συμφωνίας ελευθέρων συναλλαγών μεταξύ Ελβετίας και Κοινότητας. Η επίκληση του επιχειρήματος αυτού, πάντως, έγινε υπό την έννοια ότι επρόκειτο για επιχείρημα *ουσίας* και υπό την έννοια αυτή το Δικαστήριο απέρριψε την αγωγή αφού την εξέτασε, αποφαινόμενο ότι

« η απόφαση της υποβολής ή όχι της υποθέσεως στη μικτή επιτροπή δεν μπορεί να ληφθεί παρά μόνο ενόψει των γενικών συμφερόντων της Κοινότητας, κατόπιν πολιτικής κατά τα ουσιώδη εκτιμήσεως, την οποία οι ιδιώτες δεν μπορούν να προσβάλλουν ενώπιον των δικαστηρίων » [28].

60. Εξάλλου, επανειλημμένα το Δικαστήριο υποχρεώθηκε να εξετάσει πράξεις της Κοινότητας στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων, χωρίς καν να τεθεί ζήτημα προβολής ενστάσεως απαραδέκτου. Αναφέρω ενδεικτικά ορισμένες σημαντικές αποφάσεις.

61. Στην υπόθεση Faust [29], ένας γερμανός εισαγωγέας κινεζικών μανιταριών επικαλέστηκε την ευθύνη της Κοινότητας για την ποσόστωση των εισαγωγών προελεύσεως Taiwan κατόπιν εμπορικής συμφωνίας που συνήφθει με τη Λαϊκή Κίνα.

62. Το Δικαστήριο εξέτασε τις αιτιάσεις του ενάγοντος, σχετικά ιδίως με την παραβίαση της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, χωρίς να τεθεί οποιοδήποτε ζήτημα απαραδέκτου ή χωρίς να το θέσει το ίδιο το Δικαστήριο, κρίνοντας ότι,

« δεδομένου ότι τα κοινοτικά όργανα διαθέτουν διακριτική εξουσία κατά την επιλογή των μέσων που είναι αναγκαία για την πραγμάτωση της πολιτικής τους, οι επιχειρηματίες δεν πρέπει να τρέφουν δικαιολογημένως εμπιστοσύνη ως προς τη διατήρηση της υπαρχούσης καταστάσεως, η οποία δύναται να μεταβληθεί με αποφάσεις που λαμβάνουν τα εν λόγω όργανα στο πλαίσιο της διακριτικής τους εξουσίας » [30].

63. Άξια μνείας, νομίζω, είναι και η απόφαση στην υπόθεση « ειδική ενίσχυση προς την Τουρκία » [31]. Όπως θα ενθυμείται το Δικαστήριο, επρόκειτο για προσφυγή της Ελληνικής Δημοκρατίας κατά αποφάσεως του Συμβουλίου σχετικά με τη χορήγηση κατ' ουσίαν ενισχύσεως προς την Τουρκία. Είναι πρόδηλο ότι το ζήτημα αφορούσε τις εξωτερικές σχέσεις και δεν εμμένω στην πολιτική διάσταση της υποθέσεως. Άλλ' ούτε έγινε λόγος για τον περιορισμό του ελέγχου του Δικαστηρίου σας.

64. Η υπόθεση Clemessy [32] έδωσε λαβή για την εξέταση της ουσίας των αιτιάσεων κατά της Επιτροπής λόγω παρεμβάσεών της στα πλαίσια δημοπρασίας για την κατασκευή του κτιρίου του Φαρμακευτικού Ινστιτούτου της Σομαλίας. Στα πλαίσια της εν λόγω υποθέσεως, δεν προβλήθηκε ένσταση απαραδέκτου ως εκ του ότι η αγωγή αφορούσε τις εξωτερικές σχέσεις της Κοινότητας.

65. Τέλος και το σπουδαιότερο, αλλά επ' αυτού θα επανέλθω αργότερα, πρέπει να μνημονευθούν τόσο η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου [33] σε θέματα ελέγχου πριν από τη σύναψη συμφωνιών με τρίτες χώρες όσο και οι παράμετροι που αφορούν τον « a posteriori » έλεγχό τους που παρατίθενται στη γνωμοδότηση 1/75 [34].

27 — Απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 1985 (53/84, Συλλογή 1985, σ. 3595).

28 — Σκέψη 15.

29 — Απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 1982 (52/81, Συλλογή 1982, σ. 3745).

30 — Σκέψη 27.

31 — Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 (204/86, Συλλογή 1988, σ. 5323).

32 — Απόφαση της 24ης Ιουνίου 1986 (267/82, Συλλογή 1986, σ. 1907).

33 — Άρθρο 228.1, δεύτερο εδάφιο.

34 — Της 11ης Νοεμβρίου 1975, Rec. 1975, σ. 1355.

66. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία του ζητήματος αρχής που τίθεται εν προκειμένω, πρέπει αναμφίβολα να αναζητηθούν οι λύσεις που επιφυλάσσουν τα δίκαια των κρατών μελών στο θέμα του δικαστικού ελέγχου των εξωτερικών σχέσεων.

67. Κατά το ιταλικό δίκαιο, το άρθρο 113 του Συντάγματος προβλέπει γενικώς τη δικαστική προστασία των ιδιωτών από πράξεις της δημόσιας διοικήσεως[35]. Πλην όμως, το άρθρο 28 του νόμου περί του Συνταγματικού Δικαστηρίου προβλέπει ότι ο έλεγχος του ανώτατου δικαστηρίου αποκλείει κάθε πολιτική εκτίμηση και ως προς τη διακριτική εξουσία του Κοινοβουλίου. Εξάλλου, αποκλείεται η άσκηση προσφυγής ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, όταν οι κυβερνητικές πράξεις εκδίδονται κατά την ενάσκηση πολιτικής εξουσίας.

68. Η σύναψη και επικύρωση των διεθνών συνθηκών και γενικώς των πράξεων που αφορούν τις διεθνείς σχέσεις θεωρούνται ως « πολιτικές πράξεις », για τις οποίες το Corte di cassazione έκρινε με ιδιαίτερη σαφήνεια ότι εκφεύγουν παντελώς του δικαστικού ελέγχου:

« La responsabilità degli organi di governo per gli atti internazionali si pone sul piano politico, e può essere fatto valere non dinanzi a gli organi della giurisdizione, ma con i mezzi ed attraverso gli istituti nei quali si concreta il controllo politico sull' attività di governo »[36].

35 — Για τη συγκεκριμένη εφαρμογή του βλέπε ενδεικτικά την υπόθεση « Governo della Gran Bretagna contra Guerrato » στην οποία το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε αντισυνταγματικό διάταγμα επειδή απέκλειε τη δυνατότητα ασκήσεως προσφυγής κατ' αποφάσεων του Υπουργού Δικαιοσύνης σχετικά με τη δήμευση αγαθών ανηκόντων σε αλλοδαπά κράτη· το ανώτατο δικαστήριο έκρινε: « Il fatto invero che tale esame possa in determinati casi riuscire delicato e financo difficile, non esclude che si tratta sempre di un accertamento di dati di fatto e giuridici che non può essere sottratto al sindacato giurisdizionale », 13 Ιουλίου 1963, *La giurisprudenza costituzionale in materia internazionale*, 1976, Starace-De Caro, σσ. 126 και 131.

36 — *Rivista di diritto internazionale*, τόμος II, 1969, σσ. 583 και 586.

69. Τέλος, παρατηρείται έντονη τάση αποψιλώσεως της « πολιτικής πράξεως » μέσω του όρου « πράξη υψηλής διοικήσεως », η οποία υπόκειται σε πλήρη δικαστικό έλεγχο.

70. Κατά το δανικό δίκαιο, αμφισβητείται αν ιδιώτης μπορεί να στραφεί δικαστικώς κατά πράξεως που αφορά εξουσίες ευθέως απονεμόμενες από το Σύνταγμα στην κυβέρνηση, όπως η ίδρυση πρεσβείας ή η αναγνώριση κράτους. Φαίνεται συναφώς ότι τα εμπόδια αφορούν τις γενικές προϋποθέσεις για την άσκηση των ενδίκων μέσων, και στο συγκεκριμένο πλαίσιο της αγωγής αποζημιώσεως, την ύπαρξη εννόμως προστατευομένου συμφέροντος. Αντίθετα, κατά τη θεωρία, οι πράξεις που άπτονται της διπλωματικής προστασίας Δανού στην αλλοδαπή επιδέχονται αμφισβήτηση τόσο μέσω προσφυγής ακυρώσεως όσο και αγωγής αποζημιώσεως. Τέλος, αποκλείεται σε κάθε περίπτωση η σύναψη συνθήκης να αποτελέσει αντικείμενο ελέγχου νομιμότητας ή αγωγής αποζημιώσεως ασκουμένης από ιδιώτη.

71. Παρόλον ότι η γερμανική νομολογία και θεωρία φαίνονται διχασμένες ως προς το ζήτημα της υπάρξεως « κυβερνητικών πράξεων » (« *Regierungsakte* ») ή « πράξεων κατά των οποίων είναι αδύνατη η άσκηση αγωγής ή προσφυγής » (« *Justizfreie Horeitsakte* »), το συγκεκριμένο αποτέλεσμα από τις δύο καταστάσεις στην πραγματικότητα δεν οδηγεί σε εξαιρετικά αποκλίνουσες λύσεις. Πράγματι, η αγωγή ιδιώτη δεν γίνεται δεκτή παρά μόνον όταν η προσβαλλόμενη πράξη θίγει τα δικαιώματά του και οι πράξεις με τις οποίες καθορίζονται οι μεγάλες πολιτικές κατευθύνσεις σπάνια συνεπάγονται παρόμοιες συνέπειες.

72. Εξάλλου, το Συνταγματικό Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η άσκηση της δικαστικής λειτουργίας προϋποθέτει την ύπαρξη νομικών

κανόνων. Μπορεί να μνημονευθεί συναφώς απόφαση απορρίπτουσα προσφυγή κατά κηρύξεως σε κατάσταση στρατιωτικής ετοιμότητας λόγω ελλείψεως νομικών κριτηρίων[37]. Κατά τη θεωρία[38], ανάλογη στάση τήρησε το Συνταγματικό Δικαστήριο με την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1983[39], σε υπόθεση με αντικείμενο την απόφαση της ομοσπονδιακής κυβερνήσεως να εγκρίνει την εγκατάσταση πυραύλων τύπου Pershing. Πράγματι, μολονότι το ανώτατο δικαστήριο έκρινε ότι ορισμένες αιτιάσεις δεν μπορούσαν να δώσουν λαβή για δικαστικό έλεγχο, ενόψει του περιθωρίου εκτιμήσεως των πολιτικών αρχών κατά τον χειρισμό της αμυντικής πολιτικής, εξέτασε το ενδεχόμενο αν, κατά το άρθρο 25 του θεμελιώδους νόμου, υφίσταται γενική αρχή του δημόσιου διεθνούς δικαίου, απαγορεύουσα την κατοχή και χρήση πυρηνικών όπλων, για να αποφανθεί τελικά ότι δεν υφίσταται. Με τη στάση αυτή θεωρήθηκε ότι το δικαστήριο αρνήθηκε να κάνει χρήση « της υπεκφυγής που προσφέρει η θεωρία της κυβερνητικής πράξεως »[40], επιλέγοντας « να κινηθεί κατά τρόπο που αποτελεί συγκερασμό της πολιτικής σοφίας και του ρεαλισμού με τη μέριμνα οι πράξεις των δημοσίων αρχών να παραμένουν στα συνταγματικά πλαίσια. Τα πλαίσια υφίστανται, όπως το άρθρο 25 του θεμελιώδους νόμου, και το δικαστήριο αναλαμβάνει τον ρόλο του και παραβάλλει την επίδικη πράξη προς τις συναφείς διατάξεις »[41].

73. Κατά κανόνα, το αναγνωριζόμενο στις πολιτικές αρχές περιθώριο εκτιμήσεως σε θέματα εξωτερικών σχέσεων είναι σημαντικό, δεδομένου ότι η ομοσπονδιακή κυβέρνηση πρέπει να είναι ιδίως σε θέση να συνυπολογίζει τις αντιδράσεις των εταίρων της κατά τη λήψη των αποφάσεών της.

74. Το βρετανικό δίκαιο αναφέρθηκε ευρύτατα από τους διαδίκους, οι οποίοι δεν φαίνεται να συμφωνούν επί της ακριβούς στάσεώς του επί του θέματος. Πράγματι, δύο κατηγορίες καταστάσεων φαίνεται ότι χρήζουν διακρίσεως.

75. Αφενός, υφίστανται οι πολιτικές πράξεις που αφορούν τις σχέσεις του Στέμματος με άλλα κράτη, όπως η σύναψη και εκτέλεση των συνθηκών, η κήρυξη πολέμου: η ενώπιον δικαστηρίου αμφισβήτηση του κύρους τους αποκλείεται[42]. Ως προς τις διαφορές με αντικείμενο την καταβολή αποζημιώσεως λόγω ευθύνης, φαίνεται ότι η « summa divisio », εξαρτάται από το αν η πράξη διεπράχθη εκτός ή εντός του βρετανικού εδάφους. Η απόφαση Buron κατά Denmann απέκλεισε την ενώπιον δικαστηρίου αμφισβήτηση εκ μέρους αλλοδαπού πράξεως που διεπράχθη εκτός του εδάφους και τον αφορά[43]. Στο ερώτημα αν η λύση αυτή εφαρμόζεται και στην περίπτωση βρετανού υπηκόου[44] δεν έχει δοθεί απάντηση. Αντίθετα, αν η πράξη διεπράχθη εντός το βρετανικού εδάφους, είναι αδύνατη η επίκλησή της ως μέσου άμυνας έναντι οποιουδήποτε αντιδίκου[45].

76. Αφετέρου, τα βρετανικά δικαστήρια επιφύλαξαν ενίοτε λύσεις, συνιστάμενες στην αποκαλούμενη « δικαστική επιφύλαξη », σε διαφορές με *διαδίκους ιδιώτες*, στο πλαίσιο των οποίων αμφισβητείται έμμεσα η συμπεριφορά ξένων κυριάρχων κρατών. Αναφέρω επ' ευκαιρία την υπόθεση « Buttes », στο πλαίσιο της οποίας ο λόρδος Wilberforce έκρινε: « *Leaving aside all possibility of embarrassment in our foreign relations (which it can be said not to have been drawn to the attention of the Court by the executive) there are... no judicial or manageable standards by which to judge these issues, or*

37 — *Bundesverwaltungsgericht*, 12 Οκτωβρίου 1962, BVerw GE 15, σσ. 63 και 65.

38 — « Le contrôle juridictionnel de l'administration dans les matières qui se rattachent aux rapports internationaux: actes de gouvernement ou réserve du pouvoir discrétionnaire », του R. Ergec, *Revue de droit international et de droit comparé*, 1986, σσ. 72 και 77.

39 — *Archiv des Völkerrechts*, 1984, σ. 220.

40 — Ergec, όπ.π., σ. 78.

41 — Όπ.π.

42 — Rustomjee κατά Queen, (1876) 2 QBD69, 73, CA.

43 — Στην περίπτωση εκείνη επρόκειτο για « Act of State »· πλην όμως, όπως υπογραμμίζει ο λόρδος Wilberforce στην υπόθεση Buttes (AC. 1982, σσ. 939, 930 και 931), ο όρος « Act of State » μπορεί να περιλαμβάνει και περιπτώσεις κατά τις οποίες ο δικαστής καλείται να αποφανθεί επί της εφαρμογής αλλοδαπής νομοθεσίας στο έδαφός του.

44 — Attorney General κατά Nissan (1970), A. C. 1979 HL.

45 — Όπ.π.

to adopt another phrase, the Court would be in judicial no-man's land » [46].

77. Σημειωτέον ότι η αμερικανική νομολογία γνωρίζει συναφώς ανάλογες λύσεις υπό το θεωρητικό όνομα « Act of State »: οι δικαστές « απέχουν » όταν πρόκειται για δίκες μεταξύ ιδιωτών όπου εμπλέκεται η συμπεριφορά τρίτων κρατών. Η νομολογία αυτή στηρίζεται ρητώς στην κατ' αποκλειστικότητα ασκούμενη εκτελεστική εξουσία στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων [47]. Η θεωρητική αυτή λύση [48] δεν υιοθετήθηκε οσάκις το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέφρασε ρητώς την άποψη ότι η εφαρμογή της στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της εξωτερικής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών [49].

78. Εξάλλου, δεν στερείται εν προκειμένω ενδιαφέροντος η υπόμνηση της αμερικανικής θεωρίας των « political questions », σύμφωνα με την οποία ο δικαστής ενδέχεται να υποχρεωθεί να μην αποφανθεί επί διαφορών, οι οποίες εκτιμά ότι δεν επιδέχονται δικαστική επίλυση [50]. Πρέπει απλώς να τονιστεί ότι σε παρόμοιες περιπτώσεις η ύπαρξη δικαστικών κριτηρίων εκτιμήσεως [51] συνιστά έναν από τους καθοριστικούς [52] παράγοντες για την εκτίμηση της αρμοδιότητάς του.

79. Το γαλλικό δίκαιο αποκλείει το ενδεχόμενο αμφισβητήσεως ενώπιον δικαστηρίου πράξεων απτομένων των σχέσεων της κυβερνήσεως με αλλοδαπό κράτος ή διεθνή οργανισμό. Παρόμοια περίπτωση είναι ιδίως εκείνη που αφορά το σύνολο των πράξεων σχετικά με τη διαπραγμάτευση, σύναψη και εφαρμογή των διεθνών συμφωνιών [53]. Υπό ευρύτερη έννοια, η δραστηριότητα των γαλλικών αρχών στον τομέα των διεθνών σχέσεων [54] εκφεύγει του δικαστικού ελέγχου. Πρόκειται συγκεκριμένα, κατά τον γάλλο δικαστή, για πράξεις, οι οποίες εκ φύσεως δεν επιδέχονται προσφυγή στη δικαιοσύνη ή ακόμη για κυβερνητικές πράξεις. Πάντως, το πεδίο εφαρμογής της σχετικής « ετεροδικίας » τείνει να συρρικνώνεται υπό την επίδραση μιας διπλής εξελίξεως:

— της θεωρίας των « αποσπαστών πράξεων », η οποία επιτρέπει την υπαγωγή τους στον

46 — *The law reports*, 1982, σ. 938.

47 — Underhill κατά Hernandez, 168 US 250, 252 (1897), με την οποία καθιερώθηκε η αρχή: « Every sovereign State is bound to respect the independence of every other sovereign State, and the courts of one country will not sit in judgment on the acts of the government of another done within its own territory. Redress of grievances by reason of such acts must be obtained through the means open to be availed of by sovereign powers as between themselves ».

48 — Η θεωρία αρέσκεται να υπογραμμίζει τη διαφορά μεταξύ κυβερνητικής πράξεως και " Act of State ", η οποία νοείται ως εξής: « Νομολογιακό κατασκεύασμα αγγλοσαξωνικής κατ' ουσίαν προελεύσεως, η θεωρία της " Act of State " έγκειται στο να αποκλείεται από την εκτίμηση του δικαστή το νομότυπο των " πράξεων κυριαρχίας " των τρίτων κρατών, ενώ η θεωρία της κυβερνητικής πράξεως αναφέρεται σε πράξεις του κράτους του επιληφθέντος δικαστή. Η θεωρία της " Act of State " έλκει την καταγωγή της καταρχήν από το δημόσιο διεθνές δίκαιο και από το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, ενώ η κυβερνητική πράξη κινείται κατ' ουσίαν στη σφαίρα του εσωτερικού δημοσίου δικαίου » (« Le contrôle juridictionnel de l'administration dans des matières qui se rattachent aux rapports internationaux » του Ergec, *Revue de droit international et de droit comparé*, 1986, σσ. 73 και 74)· υπό το αυτό πνεύμα, η « Act of State » θεωρήθηκε ότι αποτελεί « δευτέρου βαθμού κανόνα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου »: Falck, αναφερόμενος από Brazyova στο « Reflections on Immunity of States from the point of view of international law », *Questions of International Law*, τόμος 3, Dordrecht, 1986, σ. 46.

49 — Στην υπόθεση First National City Bank, ο δικαστής Rehnquist έκρινε: « It would be wholly illogical to insist that such a rule (H " Act of State "), fashioned because of fear that adjudication would interfere with the conduct of foreign relations, be applied in the face of an assurance from that branch of the Federal Government that conducts foreign relations that such a result would not obtain », σ. 483.

50 — Για το ζήτημα στο σύνολό του, βλέπε « Le juge et la constitution aux États-Unis d'Amérique et dans l'ordre juridique européen », του K. Lenaerts, σσ. 98 επ., καθώς και τις παραπομπές στη βιβλιογραφία, σσ. 104 και 105.

51 — Προκειμένου να αποτρέψει την εφαρμογή της εν λόγω θεωρίας στην υπόθεση Baker κατά Carr, ο δικαστής Brennan έκρινε: « Nor need the appellants, in order to succeed in this action, ask the Court to enter upon policy determinations for which judicially manageable standards are linking », 369 US 186, σ. 691.

52 — Αλλ' όχι αποκλειστικών, βλέπε την απαρίθμηση των προϋποθέσεων που παραθέτει ο δικαστής J. Brennan στην υπόθεση Baker κατά Carr, που προαναφέρθηκε, σ. 691· βλέπε επίσης το προαναφερθέν έργο του Lenaerts.

53 — Πάγια νομολογία· βλέπε ενδεικτικά Conseil d'État (CE), 5 Φεβρουαρίου 1926, Dame Caraco, σ. 125· CE, 16 Μαρτίου 1962, Prince Sliman Bey, σ. 179· CE, 13 Ιουλίου 1979, Cofarex, σ. 319.

54 — Προσωρινή απαγόρευση της ναυσιπλοΐας σε θαλάσσια ζώνη ασφαλείας προκειμένου να διενεργηθούν πυρηνικές δοκιμές (CE, 11 Ιουλίου 1975· Paris de la Bollardière, σ. 423)· παρέμβαση σε αλλοδαπό κράτος για την προστασία αγαθών ή συμφερόντων Γάλλου (CE, 2 Μαρτίου 1966, Cramennel, σ. 157)· άρνηση προσφυγής σε διεθνές δικαστήριο (CE, 9 Ιανουαρίου 1952, Geny, σ. 17)· άρνηση γνωστοποιήσεως σε συνδικαλιστική οργάνωση προτάσεων απευθυνομένων σε διεθνή οργανισμό (CE, 10 Φεβρουαρίου 1978, CFDT, σ. 61).

δικαστή « από τη στιγμή κατά την οποία οι γαλλικές αρχές απολαμβάνουν συγκεκριμένη ανεξαρτησία στην επιλογή των μέσων εκπληρώσεως των διεθνών υποχρεώσεών τους, έχοντας και την πρωτοβουλία λήψεως των μέτρων μέσω των οποίων συμμορφώνονται προς τις εν λόγω υποχρεώσεις »[55]· αναφέρω συναφώς τις αποφάσεις σε θέματα απελάσεως και εκδόσεως αλλοδαπών·

— της καθιερώσεως της αρχής της αντικειμενικής ευθύνης του κράτους λόγω διεθνούς συμβάσεως[56] η οποία έχει δημοσιευθεί νομότυπα, υπό την προϋπόθεση ότι η φερόμενη ζημία είναι ασυνήθης και ειδική και η αποκατάστασή της δεν έχει αποκλειστεί από την ίδια τη σύμβαση[57]· η λύση δεν έχει επεκταθεί στις πράξεις και στη συμπεριφορά που αφορούν τον χειρισμό των εξωτερικών σχέσεων.

80. Εξάλλου, πρέπει να αναγνωρισθεί ότι η « κυβερνητική πράξη » αποτέλεσε αντικείμενο σοβαρών επικρίσεων[58], έτυχε, όμως, και υποστηρίξεως ως απλή έκφραση της αναρμοδιότητας του δικαστή έναντι της κυβερνητικής δράσεως, η οποία διακρίνεται από τη διοικητική[59].

81. Με σχετικά παλαιότερες αποφάσεις του[60], το Συμβούλιο της Επικρατείας του Λουξεμβούργου έκανε δεκτό τον όρο « κυβερνητική πράξη » όπως ισχύει στο γαλλικό δίκαιο. Σημειωτέον ότι, στην παρούσα φάση εξελίξεως του δικαίου, μόνον οι σχέσεις του Ανώτατου Άρχοντα με αλλοδαπό κράτος[61] δεν υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο.

82. Το ελληνικό δίκαιο γνωρίζει την έννοια της κυβερνητικής πράξεως, η οποία δεν υπόκειται σε έλεγχο νομιμότητας. Αυτό συμβαίνει ιδίως στην περίπτωση της συνάψεως διεθνών συνθηκών. Ως προς τις αγωγές αποζημιώσεως, η θεωρία διχάζεται στο ζήτημα του παραδεκτού, το οποίο δεν φαίνεται να έχει επιλυθεί δικαστικώς.

83. Στο Βέλγιο, αμφισβητείται αν η θεωρία της κυβερνητικής πράξεως γίνεται αποδεκτή από τα εθνικά δικαστήρια. Πρόσφατη μελέτη[62], εξαιρετικά ενδελεχής, σχετικά με τον δικαστικό έλεγχο της δραστηριότητας της διοικήσεως στον τομέα των διεθνών σχέσεων τείνει να χαρακτηρίσει τη νομολογία ως αποκαλυπτική κυρίως του αποκλειστικού χαρακτήρα της διακριτικής ευχέρειας.

84. Εν πάση περιπτώσει, είναι χρήσιμο να υπομνησθεί η διατύπωση που απαντάται στις αποφάσεις. Έτσι, με την ευκαιρία της ανεξαρτοποιήσεως του Κογκό, το Εφετείο των Βρυξελλών έκρινε ότι « η αιτίαση έχει ως στόχο, αν όχι τη νομοθετική, τουλάχιστον την εκτελεστική εξουσία, οι κυριαρχικώ δικαιώματι αποφάσεις της οποίας εκφεύγουν του ελέγχου των δικαστηρίων »[63]. Το ίδιο δικαστήριο έκρινε, στο πλαίσιο αγωγής αποζημιώσεως που άσκησε ιδιώτης κατά του βελγικού Δημοσίου

55 — Προτάσεις Odent στο Tribunal des conflits, 2 Φεβρουαρίου 1950, Radiodiffusion française, RDP, 1950, σσ. 423 και 427.

56 — Μέρος της θεωρίας υπογραμμίζει ότι, « καίτοι οι διεθνείς συνθήκες ενδιαφέρουν προφανώς τις σχέσεις της Γαλλίας με τα τρίτα κράτη, δεν αποτελούν κυβερνητικές πράξεις. Στο γεγονός ότι δεν πρόκειται για πράξεις εσωτερικού δικαίου, δεδομένου ότι δεν εκδίδονται αποκλειστικά και μόνο από τη γαλλική κυβέρνηση, προστίθεται και το ότι το καθεστώς τους είναι "εντελώς διαφορετικό από εκείνο των κυβερνητικών πράξεων" » *Droit administratif général* του Chapus, 1985, σσ. 618 και 619.

57 — Conseil d'État, Compagnie générale d'énergie radio-électrique, 30 Μαρτίου 1966, Rec. Lebon, σ. 257· σχετικά με την εν λόγω απόφαση, βλέπε AJDA, 20 Ιουνίου 1966, Chronique Puissochet και Lecat, σ. 349· η νομολογία αυτή αποτελεί στην πράξη ορόσημο όσον αφορά την επέκταση της απορρέουσας από νόμους αντικειμενικής ευθύνης στις διεθνείς συμφωνίες.

58 — Προτάθηκε ότι η κυβερνητική πράξη θα έπρεπε να εξαφανιστεί από το « δημόσιο δίκαιο όλων των πολιτισμένων χωρών », *Traité de droit institutionnel* του Duguit, 1930, III, τρίτη έκδοση.

59 — « L'acte de gouvernement, monstre ou victime? » του Chapus, D. 1958, Chr. σ. 5· κατ' άλλους συγγραφείς, η έλλειψη αρμοδιότητας απορρέει από τη μικτή φύση της πράξεως: « L' introuvable acte de gouvernement » του Virally, RDP, 1952, σ. 338.

60 — Conseil d'État, 20 Ιανουαρίου 1876, Mangin· Conseil d'État, 26 Απριλίου 1933, *Pasicrisie VIII 108*· βλέπε « Le contentieux administratif en droit luxembourgeois » του A. Bonn, σ. 144, αριθ. 157, και « Le contentieux administratif et la procédure administrative non contentieuse en droit luxembourgeois » του F. Schockweiler, σ. 28, αριθ. 74.

61 — F. Schockweiler, όπ.π.

62 — Ergec, όπ.π.

63 — 4 Δεκεμβρίου 1963, JT 15 Δεκεμβρίου 1963, σ. 782, βλέπε επίσης Civ. Βρυξέλλες, 23 Σεπτεμβρίου 1964, JT 25 Οκτωβρίου 1964, σ. 600.

και του ΟΗΕ λόγω της επεμβάσεως στην Katanga, ότι « τα δικαστήρια δεν είναι αρμόδια να εκτιμούν τη διπλωματική δράση της εκτελεστικής εξουσίας » [64].

85. Στην υπόθεση Pittakos, το Tribunal των Βρυξελλών, αποφαινόμενο επί της υπαιτιότητος του βελγικού Δημοσίου σε σχέση με την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κογκό χωρίς προηγούμενη μεταβίβαση του παθητικού της αποικίας στο νεοσύστατο κράτος, έκρινε ότι το βελγικό Δημόσιο « προβάλλει *δικαίως* ένσταση ότι ο νέος αυτός λόγος ... εν πάση περιπτώσει δεν θεμελιώνεται ορθά, δεδομένου ότι η αναγνώριση της ανεξαρτησίας συνιστά « κυβερνητική πράξη », η οποία εκφεύγει του ελέγχου της δικαστικής εξουσίας » [65].

86. Τέλος, σε θέματα εμπορικών συμφωνιών, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε « ότι δεν εναπόκειται στον αιτούντα να ασκήσει κριτική ως προς τη σκοπιμότητα ή μη της συνάψεως των εμπορικών συνθηκών » [66].

87. Κατά το ολλανδικό δίκαιο, δεν φαίνεται να κηρύσσονται απαράδεκτες οι αγωγές αποζημιώσεως που ασκεί ιδιώτης κατά πράξεων απτομένων των εξωτερικών σχέσεων.

88. Αλλ' η σημαντική διακριτική εξουσία που διαθέτει η κυβέρνηση σε παρόμοια θέματα υποχρεώνει τον δικαστή να τηρεί εξαιρετικά σαφή επιφύλαξη κατά την άσκηση του ελέγχου του. Πάντως, δεν αποκλείεται η ευδοκίμηση της αγωγής, αν αποδεικνύεται με σαφήνεια ότι πρόκειται για υπέρβαση ή κατάχρηση εξουσίας.

89. Όσον αφορά το ειδικότερο ζήτημα της διαπραγματεύσεως και συνάψεως των διεθνών συνθηκών, πρέπει να αναγνωρισθεί ότι ο πρόεδρος του Rechtbank της Χάγης [67] απέρριψε αίτηση για τη λήψη προσωρινών μέτρων στο πλαίσιο συνθήκης μεταξύ Κάτω Χωρών και Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, με το αιτιολογικό ότι η αποδοχή της θα αντέκειτο προς την οργάνωση των δημοσίων εξουσιών του Βασιλείου. Πρέπει επίσης να αναφερθεί η απόρριψη προσφυγής με αντικείμενο τον έλεγχο του συμβιβαστού προς το διεθνές δίκαιο της συνθήκης μεταξύ Κάτω Χωρών και Ηνωμένων Πολιτειών σχετικά με την εγκατάσταση πυραύλων τύπου Pershing, επειδή κρίθηκε ότι η διαδικασία καταρτίσεως διεθνούς πράξεως εκφεύγει της αρμοδιότητας του δικαστή [68].

90. Τέλος, το Hoge Raad [69] έκρινε ότι πράξη προσβάλλουσα ευθέως την ελευθερία και τη ζωή των προσώπων επιδέχεται προσβολή, παρά το εξαιρετικά ευρύ περιθώριο διακριτικής εξουσίας της δημόσιας αρχής στο θέμα της εκτελέσεως των συνθηκών, εν προκειμένω της συμφωνίας μεταξύ Κάτω Χωρών και Ινδονησίας σχετικά με την εκκένωση ολλανδών στρατιωτών ινδονησιακής καταγωγής.

91. Με το ισπανικό σύνταγμα το 1978 [70] έπαυσε να υφίσταται η αδυναμία υπαγωγής των πολιτικών πράξεων στα διοικητικά δικαστήρια, όπως συνέβαινε με το άρθρο 2, περίπτωση β, του νόμου της 27ης Δεκεμβρίου 1956.

64 — 15 Σεπτεμβρίου 1969, *Pasicrisie belge*, σσ. 247 και 249.

65 — 14 Ιανουαρίου 1963, JT 27 Ιανουαρίου 1963, σσ. 64 και 66.

66 — 14 Δεκεμβρίου 1973, Recueil des arrêts, σ. 955.

67 — 21 Μαΐου 1984, KG 1984, σ. 1.

68 — Πρόεδρος του Rechtbank της Χάγης, 5 Νοεμβρίου 1985, KG 1985, σ. 376.

69 — 2 Μαρτίου 1951, NJ 51.217.

70 — Ειδικότερα, το άρθρο 24.1, σύμφωνα με το οποίο « κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα για την παροχή αποτελεσματικής προστασίας εκ μέρους των δικαστών και των δικαστηρίων κατά την άσκηση των νομίμων δικαιωμάτων και συμφερόντων του, χωρίς να είναι δυνατή σε καμιά περίπτωση η άρνηση παροχής της δικαστικής προστασίας ».

Εν πάση περιπτώσει, η ίδια διάταξη προέβλεπε τη δυνατότητα του δικαστή να επιδικάσει αποζημίωση για τις εν λόγω πράξεις. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να αποδοθεί στη νομολογία του ανώτατου δικαστηρίου[71], σύμφωνα με την οποία επιδικάζεται αποζημίωση σε ιδιώτες για ζημιές απορρέουσες αμέσως ή εμμέσως από την παροχή εκ μέρους του κράτους διπλωματικής προστασίας.

92. Σύμφωνα με τα πληροφοριακά στοιχεία που διαθέτω, από το 1922 το ιρλανδικό δίκαιο δεν γνωρίζει θεσμό ισοδύναμο προς την « Act of State » ή την « Prerogative Act ». Εξάλλου, φαίνεται ότι οι ιδιώτες έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν αγωγή για να επιτύχουν αποκατάσταση οποιασδήποτε χρηματικής ζημίας[72] και ότι από απόψεως Συντάγματος[73] δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ενδεχόμενη μη υπαγωγή του κράτους σε δικαστικό έλεγχο σε θέματα εξωτερικών σχέσεων.

93. Κατά το πορτογαλικό δίκαιο, το άρθρο 4.1. του *Estatuto dos Tribunais Administrativos et Fiscais* (ETAF) αποκλείει οποιαδήποτε αγωγή ή προσφυγή κατά των πολιτικών πράξεων. Δεν αμφισβητείται ότι οι διπλωματικές πράξεις, και ιδίως η διαπραγμάτευση και έγκριση διεθνών συμβάσεων, εμπίπτουν στην κατηγορία αυτή. Πλην όμως, το ερώτημα παραμένει αν ο ανωτέρω νόμος συμβιβάζεται με το άρθρο 20 του Συντάγματος, το οποίο παρέχει στα άτομα δικαστική προστασία κατά οποιασδήποτε πράξεως που προσβάλλει « τα νομίμως προστατευόμενα δικαιώματα και συμφέροντά τους ».

71 — 29 Δεκεμβρίου 1986, REDI, 1988, τεύχος 2, σχόλιο Castro-Rial Garrone· βλέπε, επίσης, 16 Νοεμβρίου 1974, Aranzadi, Jurisprudencia, 1974, αριθ. 4510· σχετικά με την εν λόγω απόφαση, βλέπε « Discrecionalidad en el ejercicio de la protección diplomática y responsabilidad del Estado en el orden interno » του Paz Andrés Sáenz de Santa María, ADI, τόμος III (1976), σ. 321.

72 — Byrne κατά Ιρλανδίας 19, I. P. 241.

73 — Crotty κατά An Taoiseach (198, 2 CMLR 657, απόφαση επικυρώνουσα το δικαίωμα του ενάγοντος να ασκήσει αγωγή στην προκειμένη περίπτωση προκειμένου να προβάλει τις αιτιάσεις του σχετικά με τη συνταγματικότητα της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξεως.

94. Ποια συμπεράσματα μπορούν να συναχθούν από την ανωτέρω έρευνα;

95. Κατ' εμέ, το να υποστηρίζεται ότι το απαράδεκτο των αγωγών αποζημιώσεως για πράξεις του κράτους στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί έκφραση « κοινών στα δίκαια των κρατών μελών αρχών », είναι ιδιαίτερα παρακινδυνευμένο.

96. Αντίθετα, ο έσχατος περιορισμός του δικαστικού ελέγχου στον τομέα αυτόν αποτελεί αναμφίβολα τον μίτο της Αριάδνης, όπως προκύπτει από τη σύντομη ανασκόπηση του δικαίου των κρατών μελών.

97. Δεν προτίθεμαι να προτείνω την υιοθέτηση όρου ανάλογου προς εκείνον της « κυβερνητικής πράξεως », ο οποίος θα οδηγούσε στο καταρχήν απαράδεκτο της ασκουμένης αγωγής αποζημιώσεως για πράξεις των θεσμικών οργάνων που άπτονται των εξωτερικών σχέσεων. Κατ' εμέ, θα αποδεικνυόταν ότι ο όρος συμβιβάζεται δυσχερώς με τη νομολογία του Δικαστηρίου. Θα οδηγούσε στην επιβολή πρόσθετης προϋποθέσεως για το παραδεκτό των ευθειών αγωγών ή προσφυγών εκ μέρους ιδιωτών, επειδή δεν χωρεί αμφιβολία ότι η διδόμενη λύση σε θέματα ευθύνης δεν πρέπει στη συνέχεια να μετακυλίεται στη διαφορά επί της νομιμότητας, η οποία, στη παρούσα φάση εξελίξεως της νομολογίας του Δικαστηρίου, εμπεριέχει, κατ' εμέ, αρκετά εμπόδια.

98. Εξάλλου, παρόμοιος όρος δεν θα μπορούσε να διεκδικήσει τον τίτλο αληθούς κοινής αρχής των δικαίων των κρατών μελών, αλλά θα προωθούσε υπερβολικά την έννοια της κυβερνητικής πράξεως, η οποία επικρίνεται συχνά και το πεδίο εφαρμογής της οποίας τείνει να μειώνεται αισθητά σε ορισμένα νομικά συστήματα που την καθιέρωσαν με πολλή φειδώ.

99. Πάντως, η δικαστική λειτουργία έγκειται στον *έλεγχο της τηρήσεως του δικαίου*. Ορισμένες πράξεις είναι συνυφασμένες με εκτιμήσεις, ο δικαστικός έλεγχος των οποίων δεν επιτρέπεται από το θετικό δίκαιο, σε αντίθετη δε περίπτωση υφίσταται κίνδυνος ο δικαστής να υποκαταστήσει με την απόφασή του το θεσμικό όργανο, η συμπεριφορά του οποίου έχει υποβληθεί στην κρίση του. Η άποψη αυτή, όπως προανέφερα, έχει γίνει δεκτή ρητώς, ιδίως, από το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο [74]. Αλλά και το Δικαστήριο, νομίζω, σε ορισμένες περιπτώσεις ακολούθησε παρόμοια στάση [75].

100. Αλλ' η αρνησιδικία αυτή — ή καλύτερα η αδυναμία στην οποία βρίσκεται ο δικαστής — αποκαλύπτεται μόνο με την εξέταση της ουσίας των αιτιάσεων που προβάλλονται [76]: για τον λόγο αυτό, ο δικαστής οφείλει « να βλέπει πέραν των τειχών ». Συνεπώς, προτείνω στο Δικαστήριο, αν δεν αποφανθεί επί του λόγου απαραδέκτου απορρίπτοντάς τον, τουλάχιστον να επιφυλαχθεί να εκδώσει την απόφασή του, αφού προηγουμένως εξετάσει την ουσία. Η δεύτερη αυτή λύση νομίζω ότι είναι η πλέον αρμόζουσα στη συγκεκριμένη περίπτωση. Πράγματι, η αναγνώριση της αγωγής ως παραδεκτής στην παρούσα στάση της δίκης μπορεί να φανεί ως υπερβάλλων νομικός ζήλος αν στη συνέχεια το Δικαστήριο υποχρεωθεί να την απορρίψει με το αιτιολογικό

« ότι η απόφαση ... δεν μπορεί να ληφθεί παρά μόνον ενόψει των γενικών συμφερόντων της Κοινότητας, κατόπιν πολιτικής κατά τα ουσιώδη εκτιμήσεως, την οποία οι *ιδιώτες δεν μπορούν να προσβάλλουν ενώπιον των δικαστηρίων* » [77].

101. Μήπως η πρόταση αυτή αντενδείκνυται στην προκειμένη περίπτωση υπό την έννοια ότι μέρος της επιχειρηματολογίας της ενάγουσας αφορά το ασυμβίβαστο της έκτης συμφωνίας προς τη Συνθήκη ΕΟΚ;

102. Ο a posteriori έλεγχος των εξωτερικών συμφωνιών, « ακανθώδες ζήτημα » [78], αποτέλεσε το αντικείμενο εξαιρετικά ενδελεχούς θεωρητικού προβληματισμού, του οποίου δεν προτίθεμαι εδώ να διαγράψω παρά τις γενικές γραμμές.

103. Η αρχή του a posteriori ελέγχου αμφισβητήθηκε με το αιτιολογικό ότι η ύπαρξη προληπτικής διαδικασίας αποκλείει οποιαδήποτε μεταγενέστερη αγωγή, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο δεν επελήφθη αιτήσεως για την έκδοση γνωμοδοτήσεως [79]. Επί της απόψεως αυτής παρατηρήθηκε ότι παρέχει στα θεσμικά όργανα και στα κράτη μέλη την ευχέρεια να « παρακάμπτουν τη διαδικασία της αναθεωρήσεως, απέχοντας απλώς από το να συμβουλεύονται το Δικαστήριο » [80]. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο πρέπει να έχει τη δυνατότητα « να αναγνωρίσει την έλλειψη παραγωγής εννόμων αποτελεσμάτων μιας μη νομότυπης συμφωνίας, όταν γίνεται επίκλησή της ενώπιόν του είτε αμέσως είτε ως νομικής βάσεως ενός κανονισμού ή μιας αμφισβητούμενης ενδοκοινοτικής αποφάσεως » [81].

74 — Βλέπε επίσης την απόφαση του Συνταγματικού Συμβουλίου της Γαλλίας της 15ης Ιανουαρίου 1975 στην υπόθεση « εκουσία διακοπή της κυήσεως »: « Εκτιμώντας ότι το άρθρο 61 του Συντάγματος *δεν απονέμει στο Συνταγματικό Συμβούλιο γενική εξουσία εκτιμήσεως και λήψεως αποφάσεων όπως εκείνη του Κοινοβουλίου*, αλλά του δίδει απλώς την αρμοδιότητα να αποφαίνεται επί του συμβιβαστού προς το Σύνταγμα των νόμων που υποβάλλονται σ' αυτό προς έλεγχο », απόφαση 74.54, Rec. DC 19, η υπογράμμιση δική μας· μπορεί επίσης στη συγκεκριμένη περίπτωση να γίνει επίκληση της συλλογιστικής του αμερικανικού ανωτάτου δικαστηρίου.

75 — Βλέπε απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Συμβούλιο κατά Κοινοβουλίου, με την οποία κρίθηκε ότι « καίτοι εναπόκειται στο Δικαστήριο να επαγρυπνά, ώστε τα θεσμικά όργανα που συνιστούν την επί του προϋπολογισμού αρχή *να τηρούν τα όρια των αρμοδιοτήτων τους, δεν εναπόκειται σ' αυτό να παρεμβαίνει στη διαδικασία των διαπραγματεύσεων μεταξύ Συμβουλίου και Κοινοβουλίου*, η οποία, *τηρουμένων των ορίων αυτών*, πρέπει να καταλήγει στην κατάρτιση του γενικού προϋπολογισμού των Κοινοτήτων » (η υπογράμμιση δική μας)· βλέπε επίσης, Lenaerts (όπ.π.), ο οποίος αναφέρει περαιτέρω την απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 1978 στην υπόθεση Mattheus κατά Doego (93/78, Rec. 1978, σ. 2203), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε εαυτό αναρμόδιο να αποφανθεί επί της ουσίας σχετικά με ζήτημα απτόμενο των όρων προσχωρήσεως της Ισπανίας και Πορτογαλίας.

76 — Ας μου επιτραπεί συναφώς να παραπέμψω στις πολύ πρόσφατες προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Van Gerven στην υπόθεση 70/87· αφού απέρριψε τον λόγο περί απαραδέκτου που ήγειρε η Επιτροπή, σύμφωνα με τον οποίο η ρύθμιση σε θέματα άμυνας κατά των παρανόμων εμπορικών πρακτικών δεν παρέχει στην προσφεύγουσα παρά περιορισμένη δικαστική προστασία, ο συνάδελφος αναφέρει, *εξετάζοντας την ουσία της διαφοράς*, ότι υφίσταται διακριτική εξουσία πολιτικής φύσεως, μη δυνάμενη να υπαχθεί σε δικαστικό έλεγχο, όταν οι έννοιες από τις οποίες εξαρτάται η εν λόγω εξουσία δεν είναι *νομικά προσδιορίσιμες* (σημείο 18, σ. 31 της γαλλικής μεταφράσεως).

77 — Προαναφερθείσα υπόθεση 53/84, Adams, σκέψη 15, η υπογράμμιση δική μας.

78 — *Droit communautaire et droit international public* του Jacot-Guillarmod, O., Γενεύη, 1979, σ. 237.

79 — *Manuel de droit des Communautés européennes* του Catalano, Παρίσι, 1965, σ. 73, ο οποίος τάσσεται κατά οποιουδήποτε a posteriori ελέγχου.

80 — *Les relations extérieures des Communautés européennes* του P. Pescatore, 1961, σ. 129.

81 — Όπ.π., σ. 128.

104. Στο ζήτημα της θεμελιώσεως της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου, παρατηρήθηκε ότι είναι αδύνατο να θεωρείται ως « μονομερής δικαιοπραξία » [82] των θεσμικών οργάνων, συμφωνία η οποία αποτελεί προϊόν « πλειόνων βουλήσεων » με συμβαλλόμενο μέρος το οποίο δεν έχει το δικαίωμα να είναι διάδικος ενώπιον του Δικαστηρίου [83] και η ακύρωση της οποίας δεν μπορεί για τον λόγο αυτό να γίνει από το Δικαστήριο [84].

105. Εξάλλου, οι έννομες συνέπειες από την ακύρωση διεθνούς συμφωνίας [85] φαίνονται ως προοπτικές μη δυνάμενες να προβλεφθούν. Τέλος, αμφισβητείται έντονα η σκοπιμότητα ενός παρόμοιου ελέγχου « στο όνομα της ασφαλείας του δικαίου, της προστασίας των τρίτων και της πολιτικής εμπιστοσύνης που εμπνέει η Κοινότητα » [86].

106. Πάντως, σε πείσμα της παραπάνω επιχειρηματολογίας, η οποία δεν στερείται ερείσματος, το Δικαστήριο έκρινε, αφενός, ότι συμφωνία συναπτόμενη από το Συμβούλιο συνιστά « *όσον αφορά την Κοινότητα πράξη εκδιδόμενη από ένα θεσμικό όργανό της* », υποκείμενη υπό την έννοια αυτή σε ερμηνεία εκ μέρους του Δικαστηρίου [87], αφετέρου δε, και κυρίως, ότι

« το ερώτημα αν η *σύναψη συγκεκριμένης συμφωνίας εμπίπτει ή όχι στις αρμοδιότητες της Κοινότητας* και αν, ενδεχομένως, *οι εν λόγω αρμοδιότητες ασκήθηκαν κατά τρόπο συνάδοντα προς τις διατάξεις της Συνθήκης* επιδέχεται καταρχήν υποβολή στο Δικαστήριο είτε *ευθέως*, δυνάμει του *άρθρου 169 ή του άρθρου 173 της Συνθήκης* είτε *προδικαστικώς*, με αποτέλεσμα να αναγνωρίζεται κατ' ανάγκην ότι το Δικαστήριο μπορεί να επιληφθεί συναφώς στα πλαίσια της διαδικασίας του άρθρου 228 » [88].

107. Κατόπιν των ανωτέρω, δεν επιδέχεται αμφισβήτηση το γεγονός ότι το Δικαστήριο επικύρωσε [89] την αρχή του a posteriori ελέγχου.

108. Εξάλλου, το Δικαστήριο έλεγξε τη νομική βάση μιας αποφάσεως του Συμβουλίου σχετικά με τη σύναψη διεθνούς συμβάσεως, ενώ ένα τμήμα της θεωρίας υποστήριξε, όπως προεξετέθη, ότι στην περίπτωση αυτή επρόκειτο για κυβερνητική πράξη [90].

109. Αλλά ποιο είναι το περιεχόμενο του ελέγχου του Δικαστηρίου στην υπό κρίση αγωγή; Καταρχάς, μήπως υφίσταται απόλυτη αδυναμία ασκήσεως οποιουδήποτε ελέγχου όταν πρόκειται για μικτή συμφωνία όπως η έκτη; Ορισμένοι συγγραφείς [91] υποστήριξαν με

82 — Η « απόφαση του Συμβουλίου » που εκδίδεται για τη σύναψη της συμφωνίας συνιστά συναφώς « κυβερνητική πράξη », μη δυνάμενη να προσβληθεί ενώπιον του Δικαστηρίου και εν πάση περιπτώσει μη δυνάμενη να αποσπαστεί από τη συμφωνία· βλέπε « Les accords liant les Communautés européennes » του Kovar, RMC, 1974, σσ. 345 και 358· « La procédure de conclusion des accords externes de la CEE » του Melchior, *Revue belge de droit international*, 1965, σ. 187.

83 — Βλέπε Kovar, όπ.π., σ. 357.

84 — Βλέπε κατά του ελέγχου του κύρους μέσω του άρθρου 177, Kovar, JDI, 1976, σ. 197· Simon, RTDE, 1975, σ. 454· βλέπε επίσης Barav, ELR, 1977, σ. 8.

85 — Κατά τον O. Jacot-Guillarmod, η αναγνώριση μιας συμφωνίας ως άκυρης (άρθρο 174 της Συνθήκης ΕΟΚ) είναι « νομικός παραλογισμός »· η ακύρωση της κοινοτικής πράξεως εγκρίσεως « καταλήγει στο αυτό καταστροφικό αποτέλεσμα » και ο ισχυρισμός ότι δεν θίγεται η ίδια η συμφωνία αποτελεί στην τελευταία αυτή περίπτωση « δυσιτική ανακολουθία », δεδομένου ότι οι δύο πράξεις συνδέονται αναπόσπαστα, όπ.π., σ. 240.

86 — Βλέπε « Quelques problèmes des relations extérieures des Communautés européennes » του Denys Simon, RTDE, 1975, σ. 454.

87 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Απριλίου 1974, Haegemann, σκέψεις 3, 4, 5 και 6, (181/73, Rec. 1974, σ. 449), η υπογράμμιση δική μας.

88 — Προαναφερθείσα γνωμοδότηση 1/75, η υπογράμμιση δική μας.

89 — Σχολιάστηκε η « παράδοξη αντίφαση » της απόψεως αυτής προς στη στάση που τήρησε το Δικαστήριο όσον αφορά τον σε εθνικό επίπεδο έλεγχο της συνταγματικότητας του κυρωτικού συνθηκών νόμου, « Le droit institutionnel des Communautés européennes, les institutions, les sources » του Joliet, 1983, σ. 252.

90 — Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 Επιτροπή κατά Συμβουλίου, (165/87, Συλλογή 1988, σ. 5545).

91 — Melchior, όπ.π.· Joliet, όπ.π., ο οποίος αναφέρει: « Από απόψεως Κοινότητας, ακολουθείται η διαδικασία του άρθρου 228, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ· από απόψεως κρατών μελών, τηρείται η συνήθης διαδικασία συνάψεως των διεθνών συνθηκών. Η διαδικασία της συνάψεως μικτής συμφωνίας προσομοιάζει, συνεπώς, κατά πολύ προς τη διαδικασία αναθεωρήσεως του άρθρου 236, κυρίως αν ως νομική βάση για την Κοινότητα επιλέγεται το άρθρο 238 της Συνθήκης ΕΟΚ, το οποίο επιβάλλει διαβουλεύσεις με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Επομένως, τίθεται το ερώτημα ποιες είναι οι σχέσεις (σχέσεις ιεραρχίας ή σχέσεις ισότητας) μεταξύ της Συνθήκης ΕΟΚ και της μικτής συμφωνίας », σ. 237· « δύσκολα αντιλαμβάνεται κανείς πώς το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θα μπορούσε να ιδιοποιηθεί την εξουσία εκτιμήσεως του κύρους μιας συνθήκης που υπέγραψαν και επικύρωσαν τα κράτη μέλη », σ. 251.

ζέση την άποψη αυτή, υπογραμμίζοντας το ουσιαστικώς ταυτόσημο της διαδικασίας σε παρόμοια περίπτωση με τη διαδικασία αναθεωρήσεως του άρθρου 236. Πάντως, τονίστηκε περαιτέρω ότι « δεν νοείται ότι τα κράτη μέλη συμμετέσχον (στη συμφωνία) παρά μόνο κατά το μέρος της αρμοδιότητάς τους και όχι κατ' εκείνο της κοινοτικής αρμοδιότητας. Συνεπώς, η δυνατότητα δικαστικού ελέγχου παραμένει ακέραιη όσον αφορά τις διατάξεις που άπτονται της τελευταίας αυτής αρμοδιότητας » [92].

110. Η αξιολογική συζήτηση των δύο αυτών απόψεων υπερβαίνει το πλαίσιο των προτάσεών μου. Εν πάση περιπτώσει, η πρώτη νομίζω ότι δεν μπορεί να υποστηριχθεί όταν πρόκειται για συναπτόμενες, όπως στην προκειμένη περίπτωση, συμφωνίες με βάση το άρθρο 113, δεδομένου ότι στην περίπτωση αυτή η εφαρμοστέα διαδικασία διακρίνεται κατ' ουσίαν απ' εκείνη του άρθρου 236, ιδίως στο μέτρο που δεν συνεπάγεται διαβουλεύσεις με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

111. Στην προκειμένη όμως περίπτωση, η ουσιώδης δυσχέρεια που πρέπει να επιλυθεί αφορά το αν η ρητή παράλειψη του άρθρου 178 από τα ένδικα μέσα που απαρίθμησε το Δικαστήριο αρκεί για τον αποκλεισμό των αγωγών αποζημιώσεως. Ασφαλώς, πρέπει να επιδειχθεί συναφώς υψηλή σύνεση, νομίζω, πάντως, ότι είναι επικίνδυνο η σχετική παράλειψη να εκλαμβάνεται ως δηλωτική του αποκλεισμού του ενδίκου αυτού μέσου. Πρέπει, συναφώς, να υπογραμμισθεί ότι η αγωγή αποζημιώσεως, αντικείμενο της οποίας είναι η *επιδίκαση αποζημιώσεως*, δεν ενέχει περισσότερες δυσχέρειες απ' όσες ο έλεγχος νομιμότητας των εξωτερικών συμφωνιών, δυσχέρειες τις οποίες, πάντως, απομάκρυνε το Δικαστήριο με την προαναφερθείσα γνωμοδότησή του.

112. Αλλά, έστω και στο πλαίσιο αγωγής αποζημιώσεως, είναι προφανέστατο ότι το Δικαστήριο αποκλείεται να έχει τη δυνατότητα να εξετάσει τη φερόμενη υπαιτιότητα, όταν πρόκειται για αποφάσεις αφορώσες μια εξωτερική συμφωνία, εφόσον οι αποφάσεις αυτές ανάγονται *αυστηρώς σε εκτιμήσεις σκοπιμότητας* [93] για τις οποίες καμία από τις διατάξεις της Συνθήκης δεν παρέχει στο Δικαστήριο την ευχέρεια ελέγχου. Νομίζω ότι στο σημείο αυτό επανερχόμαστε ακριβώς στις παρατηρήσεις που ήδη προεξέθεσα. Συνεπώς, εμμένω στο συμπέρασμά μου, το οποίο συνίσταται στο να προτείνω προς το Δικαστήριο να επιφυλαχθεί να αποφανθεί επί του λόγου απαραδέκτου με την απόφασή του επί της ουσίας.

III — Η καταστρατήγηση του μέσου παροχής έννομης προστασίας του άρθρου 215

113. Διευκρινίζω με σαφήνεια ότι η ένσταση των εναγομένων οργάνων παρουσιάζει συναφώς εξαιρετικά άνιση σημασία.

114. Καταρχάς, προτείνω την απόρριψη δύο επιχειρημάτων τους, τα οποία επιδέχονται μια και μόνο πολύ συνοπτική εξέταση.

115. Αφενός, υποστηρίζεται ότι, αν γινόταν δεκτό το παραδεκτό της αγωγής, το Δικαστήριο θα ήταν υποχρεωμένο να προχωρήσει σε επανεξέταση των πολιτικών αποφάσεων σε ex post facto βάση, προκειμένου να προσδιορίσει το μέγεθος της ενδεχομένης υπαιτιότητας των εναγομένων.

116. Το Δικαστήριο θα διαπιστώσει ότι πρόκειται και πάλι για τον λόγο που αρύεται από την αδυναμία υπαγωγής της Κοινότητας σε δικαστικό έλεγχο. Ως προς την επίκληση της δυσχέρειας εκτιμήσεως προγενέστερης συμπεριφοράς, η οποία υποστηρίζεται ότι ενέχει στοιχεία υπαιτιότητας, αυτή είναι δηλωτική

92 — *L'ordre juridique communautaire* του Louis, J.-V., τέταρτη έκδοση, σ. 84.

93 — Ως προς την έκταση του ελέγχου του Δικαστηρίου στο πλαίσιο της γνωμοδοτήσεως κατά το άρθρο 228, ο Melchior (όπ.π., σ. 209) υπογραμμίζει ότι δεν μπορεί να γίνεται λόγος παρά για έλεγχο νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας εν προκειμένω· παρόμοια λύση πρέπει να δίδεται κατά μείζονα λόγο στο πλαίσιο διαφοράς, συμπεριλαμβανομένης και της διαφοράς που συνδέεται με την καταβολή αποζημιώσεως.

κάποιου σεβασμού προς το Δικαστήριο, δεν συνιστά όμως λόγο απαραδέκτου.

117. Εξάλλου, η αγωγή τείνει « να έχει κατ' ουσίαν ως αντικείμενο την εκ μέρους του Δικαστηρίου επιβολή προς τα κοινοτικά όργανα της υποχρεώσεως να δρουν εφεξής με συγκεκριμένο τρόπο, συνάδοντα προς την αντίληψη της ενάγουσας ως προς το τι όφειλε να πράξει η Κοινότητα ως συμβαλλόμενο μέρος της έκτης συμφωνίας, και τούτο παρά το γεγονός ότι, ακόμη κι αν είχε ενεργήσει με τον τρόπο αυτό η Κοινότητα, το αποτέλεσμα δεν θα ήταν κατ' ανάγκην διαφορετικό για την ενάγουσα ». Το επιχείρημα αυτό συνδέεται μερικώς προς την αιτιώδη συνάφεια και, κατά συνέπεια, προς την ουσία της υποθέσεως και απηχεί εκ νέου τον περιορισμό του ελέγχου του Δικαστηρίου.

118. Στη συνέχεια, με την αγωγή επιδιώκεται στην πραγματικότητα η ακύρωση ενός « μεγάλου αριθμού πράξεων » του ΔΣΚ και των μελών του, μεταξύ των οποίων και η Κοινότητα. Στο μέτρο που αφορά πράξεις ή συμπεριφορά μη υποκείμενες στον έλεγχο του Δικαστηρίου, ο λόγος αυτός συγχέεται με εκείνο που προτίθεμαι να εξετάσω στη συνέχεια, σύμφωνα με τον οποίο το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί επί της ευθύνης του ΔΣΚ.

119. Περιορίζομαι, λοιπόν, να εκτιμήσω τη συνάφεια του λόγου αυτού περί απαραδέκτου στο μέτρο που αφορά τις πράξεις ή παραλείψεις της Κοινότητας.

120. Νομίζω ότι δεν αμφισβητείται ότι η αγωγή της Maclaine Watson τείνει στο να της « αναγνωρισθούν δικαιώματα »[94] σε βάρος της Κοινότητας. Αλλ' η αυτοτέλεια της αγωγής αποζημιώσεως σε σχέση με την προσφυγή ακυρώσεως[95] και την προσφυγή κατά παραλείψεως[96] αποτελεί σταθερή λύση που στηρίζεται σε πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η οποία γίνεται εξάλλου δεκτή και με τις παρατηρήσεις των εναγομένων οργάνων. Οι αρχές αυτές πρέπει να ισχύσουν ιδιαίτερα στην προκειμένη περίπτωση, συμπεριλαμβανομένης, κατά την άποψή μου, της αιτιάσεως ότι η Επιτροπή δεν κίνησε έναντι των κρατών μελών της ΕΟΚ τις « κατάλληλες διαδικασίες », ενδεχομένως μέσω των προβλεπομένων από το άρθρο 169 της Συνθήκης ΕΟΚ, προκειμένου ιδίως να τα εξαναγκάσει να προβούν στην εκπλήρωση των χρηματικών τους υποχρεώσεων έναντι του ΔΣΚ[97], καθώς και για τον λόγο που συνίσταται στην υπαιτιότητα που συντρέχει λόγω του ότι δεν παρεμποδίστηκε η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως που στοιχειοθέτησαν οι δραστηριότητές του.

121. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απορρίψει τον συγκεκριμένο λόγο απαραδέκτου.

122. Εξάλλου, κατά τα εναγόμενα όργανα, η παρούσα αγωγή είναι απαράδεκτη, καθόσον επιδιώκει στην πραγματικότητα την αναγνώριση της συμβατικής ευθύνης της Κοινότητας για χρέη τρίτου. Και η Maclaine Watson επιδιώκει να επιβληθεί στην Κοινότητα ο ρόλος εγγυητή ή ασφαλιστή.

94 — Προτάσεις του A. Dutheillet de Lamothe στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 9/71 και 11/71, Compagnie d'approvisionnement, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Ιουνίου 1972, Rec. 1972, σ. 411.

95 — Προαναφερθείσες υποθέσεις 9/71 και 11/71· απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 1971, Zuckerfabrik Schöppenstedt (5/71, Rec. 1971, σ. 975)· απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1973, Merkur (43/72, Rec. 1973, σ. 1055)· απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1979, Ireks-Arkady (238/78, Rec. 1979, σ. 2955)· απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1979, DGV (241/78, 242/78, 245/78 έως 250/78, Rec. 1979, σ. 3017)· απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1979, Interquell Stärke-Chemie (261/78 και 262/78, Rec. 1979, σ. 3045)· απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1979, Hans-Otto Wagner (12/79, Rec. 1979, σ. 3657)· απόφαση της 12ης Απριλίου 1984, Unifrex (281/82, Συλλογή 1984, σ. 1969) και απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1981, Ludwigshafener Walzmühle (197/80 έως 200/80, 243/80, 245/80 και 247/80, Συλλογή 1981, σ. 3211).

96 — Απόφαση της 28ης Απριλίου 1971, Lütticke (4/69, Rec. 1971, σ. 325) και απόφαση της 2ας Ιουλίου 1974, Holtz και Willemsen (153/73, Rec. 1974, σ. 675).

97 — Βλέπε « Le rôle unificateur du juge dans la Communauté » του Robert Lecourt στα *Mélanges Teitgen*, σσ. 223 και 229· βλέπε προτάσεις του A. Dutheillet de Lamothe στην υπόθεση 4/69, που προαναφέρθηκε: « Θεωρώ, συνεπώς, ότι το γεγονός ότι η αγωγή αποζημιώσεως θεμελιώνεται εν προκειμένω στην παράβαση των άρθρων 97, δεύτερο εδάφιο, ή 169 της Συνθήκης έχει μεγάλη σημασία όσον αφορά την ουσία ... αλλά δεν ... επηρεάζει το ζήτημα του παραδεκτού της αγωγής αποζημιώσεως ».

123. Από *οικονομικής απόψεως*, η ζημία της ενάγουσας οφείλεται προφανώς στη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων του ΔΣΚ. Όπως, όμως, αναφέρει πολύ ορθά, η μη εκτέλεση συμβάσεως μπορεί να είναι συνέπεια ενεργειών τρίτου προσώπου. Η αγωγή που ασκεί ο πιστωτής έναντι του προξενήσαντος το ζημιογόνο γεγονός ενέχει εξίσου εξωσυμβατικό χαρακτήρα, είτε πρόκειται για αδικοπραξία είτε για οιονεί αδικοπραξία.

124. Και η ενάγουσα βεβαιώνει ότι δεν ζητεί από το Δικαστήριο να καταδικάσει την Κοινότητα στην εκτέλεση των συμβάσεων του ΔΣΚ, αλλά στην αποκατάσταση της ζημίας που συνεπήχθη η συμπεριφορά της.

125. Πλην όμως, το παραδεκτό ενός από τους προβαλλόμενους από την ενάγουσα ισχυρισμούς εγείρει εν πάση περιπτώσει σοβαρές επιφυλάξεις: πρόκειται για τον ισχυρισμό περί της αντικειμενικής ευθύνης της Κοινότητας. Καθόσον με αφορά, δεν διάκειμαι εχθρικώς έναντι της αναγνωρίσεως του είδους αυτού ευθύνης από το κοινοτικό δίκαιο, επιθυμώ όμως να τονίσω ότι ο προσδιορισμός του νομικού καθεστώτος της δεν παύει να εγείρει σοβαρές δυσχέρειες, λαμβάνοντας υπόψη τους κανόνες που το Δικαστήριο έθεσε σχετικά με την ευθύνη λόγω υπαιτιότητας.

126. Είναι όμως προφανές ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η ενάγουσα, προβάλλοντας τον ισχυρισμό αυτό, επιδιώκει στην πραγματικότητα να αναγνωρισθεί η ευθύνη της Κοινότητας για χρέη του ΔΚΣ. Υπενθυμίζω καταρχάς την επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου ως προς το σημείο αυτό. Αφού προηγουμένως υπογραμμίζει ότι η νομολογία του Δικαστηρίου ουδέποτε απέκλεισε την αρχή της αντικειμενικής ευθύνης, η ενάγουσα καλεί το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι η Κοινότητα οφείλει να επανορθώσει τη ζημία που προκάλεσε υπό την έννοια αυτή, διευκρινίζοντας ότι η κατάρτιση της έκτης συμφωνίας από την Κοινότητα και η συμμετοχή της στο ΔΣΚ οδήγησαν σε απώλειες που υπερβαίνουν κατά πολύ τους συναφείς με τη συνήθη άσκηση των δραστηριοτήτων του κινδύνους. Μολονότι σε μια αγορά, όπως αυτή του ΧΜΛ, ένας έμπορος διατρέχει κινδύνους λόγω των διακυμάνσεων των ισοτιμιών η λόγω μη εκπληρώσεως των υποχρεώσεων ενός από τους εταίρους του, η « πτώχευση » του ΔΣΚ υπερβαίνει τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι συναφείς προς τις διενεργούμενες στην εν λόγω αγορά πράξεις. Αποτελώντας αποκλειστική συνέπεια της συνάψεως της έκτης συμφωνίας και του τρόπου με τον οποίον επετράπη στο ΔΣΚ να λειτουργεί, ο κίνδυνος αυτός δεν μπορεί να βαρύνει στο σύνολό του αποκλειστικά την ενάγουσα (και τα λοιπά πρόσωπα που είχαν άμεσες σχέσεις με το ΔΣΚ). Συνεπώς, μολονότι το δημόσιο συμφέρον δικαιολογούσε την προσχώρηση της Κοινότητας στην έκτη συμφωνία και την ιδιότητά της ως μέλους του ΔΣΚ, οι επελθούσες συνέπειες πρέπει να βαρύνουν την Κοινότητα στο σύνολό της και όχι ένα μικρό αριθμό ιδιωτών.

127. Η επιχειρηματολογία αυτή νομίζω ότι δεν αποτελεί παρά το επίπλαστο « ένδυμα » μιας αγωγής με την οποία επιδιώκεται, στο πεδίο της εξωσυμβατικής ευθύνης, η αναγνώριση της ευθύνης της Κοινότητας, ως μέλους του ΔΣΚ, για τις συμβατικές υποχρεώσεις του τελευταίου. Κατά την ίδια την ενάγουσα, το αποδιδόμενο στην Κοινότητα γεγονός απορρέει από την προσχώρησή της στην έκτη συμφωνία και την ιδιότητά της ως μέλους του ΔΣΚ. Ο κίνδυνος που οι εναγόμενες οφείλουν να καλύψουν « συνδέεται με τη σύναψη της έκτης συμφωνίας και με τις επακόλουθες δραστηριότητες του ΔΣΚ ». Περισσότερο συγκεκριμένα, ας μου επιτραπεί να αναφέρω ότι ο εν λόγω « κίνδυνος » ταυτίζεται ούτε λίγο ούτε πολύ με την αφερεγγυότητα του ΔΣΚ. Και ο μοναδικός δεσμός που υφίσταται μεταξύ παθητικού και Κοινότητας έγκειται στο γεγονός ότι η τελευταία είναι μέλος του οργανισμού.

128. Συνεπώς, το ερώτημα αν η ενάγουσα — και τα « λοιπά πρόσωπα και οι επιχειρήσεις που συνδέονται άμεσα με το ΔΣΚ » — πρέπει

να αναλαμβάνει αποκλειστικά και στο σύνολό του τον κίνδυνο ή αν η Κοινότητα ως τοιαύτη οφείλει αποζημίωση δίδει ακριβώς λαβή στο Δικαστήριο, επ' ευκαιρία αγωγής λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης, να εξετάσει το *ζήτημα της υποχρεώσεως των μελών του ΔΣΚ ως τοιούτων έναντι των πιστωτών του οργανισμού.* Συνεπώς, το μέσο αυτό συνιστά στη συγκεκριμένη περίπτωση απόπειρα να αχθεί ενώπιον του Δικαστηρίου με πλάγιο τρόπο αγωγή ταυτιζόμενη σημείο προς σημείο με το αίτημα που η ίδια η ενάγουσα διευκρίνισε ότι δεν εμπίπτει στο πλαίσιο της παρούσας αγωγής. Πράγματι, η ενάγουσα απορρίφθηκε να κάνει το Δικαστήριο κοινωνό αυτού που χαρακτηρίζει ως «κύρια αξίωσή της», συγκεκριμένα ότι τα μέλη του ΔΣΚ δεσμεύονται «συμβατικώς» να εκπληρώσουν τις οφειλές του οργανισμού αυτού, αξίωση η οποία αποτελεί επί του παρόντος αντικείμενο εξετάσεως ενώπιον των βρετανικών δικαστηρίων[98]. Το Δικαστήριο θα διαπιστώσει ότι ο υπό εξέταση ισχυρισμός τείνει στην πραγματικότητα να υπαγάγει το ίδιο ζήτημα στην κρίση του Δικαστηρίου σας.

129. Τέλος, τα κοινοτικά όργανα υποστηρίζουν ότι με την αγωγή επιδιώκεται να αναγνωρισθεί ότι, λόγω της συμμετοχής της στο ΔΣΚ, η Κοινότητα ευθύνεται για τον οργανισμό αυτό και να αχθεί, συνακόλουθα, η διαφορά ενώπιον του Δικαστηρίου, το οποίο δεν είναι αρμόδιο να την κρίνει.

130. Υπενθυμίζω, καταρχάς, την επιχειρηματολογία της Maclaine Watson. Ισχυρίζεται ότι η βάση της αγωγής της δεν συνίσταται στην παράνομη συμπεριφορά του ΔΣΚ, αλλά στην συμπεριφορά της ίδιας της Κοινότητας. Ως τοιαύτη, η Κοινότητα:

— ανεξάρτητα από τη νομική προσωπικότητά της, *ως μέλος του ΔΣΚ*, είναι υπεύθυνη για τα πταίσματα του οργανισμού αυτού·

— είναι «κατά νόμον υπεύθυνη» για σειρά πταισμάτων περί τη διαχείριση του ΔΣΚ λόγω της επιρροής της εντός του οργανισμού αυτού, λαμβάνοντας υπόψη τον αριθμό ψήφων που διέθετε, γεγονός το οποίο της επέτρεπε να αναλάβει υπό την έννοια αυτή υπεύθυνη δράση.

131. Ευθύς εξαρχής υπενθυμίζω ότι στην υπό εξέταση περίπτωση πρόκειται για δύο απαράδεκτους ισχυρισμούς:

— ο πρώτος, υπό την έννοια ότι η ιδιότητα απλώς και μόνο του μέλους του ΔΣΚ δεν επιτρέπει την αναγνώριση σε βάρος των εναγομένων των πταισμάτων του οργανισμού, αν ληφθεί υπόψη η χωριστή προσωπικότητά του·

— ο δεύτερος, υπό την έννοια ότι η αναζήτηση της ευθύνης της Κοινότητας για ίδια συμπεριφορά στα πλαίσια του ΔΣΚ απαιτεί εν πάση περιπτώσει την εκ προοιμίου αναγνώριση των πταισμάτων περί τη διαχείριση του οργανισμού αυτού και υπό ευρύτερη έννοια της ευθύνης του συναφώς, εκτίμηση η οποία υπερβαίνει τα όρια της δικαιοδοσίας σας.

Επανέρχομαι στα δύο αυτά σημεία.

132. Κατά την ενάγουσα, το ΔΣΚ εξακολούθησε να ασκεί τις δραστηριότητες του στο πλαίσιο μιας απελπιστικής οικονομικής καταστάσεως που θα είχε φέρει στο φως κάθε σοβαρή μελέτη. Υπό τις περιστάσεις αυτές, η Κοινότητα ευθύνεται υπό την ιδιότητά της ως μέλους του οργανισμού. Αν το ΔΣΚ δεν έχει νομική προσωπικότητα, τα πταίσματά του βαρύνουν άμεσα τα μέλη του. Αντίθετα, εφόσον διαθέτει χωριστή νομική προσωπικότητα, πρέπει να ισχύσουν οι κοινές περί ευθύνης των διευθυντών των εμπορικών εται-

98 — Βλέπε σελίδα 7 της γαλλικής μεταφράσεως της αγωγής· διευκρινίζω ότι κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η Maclaine Watson ανέφερε ότι παραιτήθηκε από όλες τις αγωγές που άσκησε ενώπιον των βρετανικών δικαστηρίων κατά της Κοινότητας.

ριών αρχές και στην περίπτωση της ευθύνης των μελών.

133. Πρέπει, καταρχάς, να προσδιορισθεί αν το ΔΣΚ διαθέτει νομική προσωπικότητα χωριστή από εκείνη των μελών του. Κατ' εμέ, πάντως, το άρθρο 16 της έκτης συμφωνίας, το οποίο αφορά την *αστικού δικαίου* προσωπικότητα του οργανισμού[99], δεν συνιστά επαρκή απόδειξη.

134. Το ερώτημα που τίθεται στην προκειμένη περίπτωση είναι αν το ΔΣΚ μπορεί να θεωρηθεί ως « αυτοτελές υποκείμενο δικαίου »[100] σε σχέση με τα μέλη του, ήτοι ως μια χωριστή από αυτά οντότητα. Ακριβώς το ζήτημα της διεθνούς προσωπικότητας κλήθηκε να εξετάσει το Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔΔ), ανώτατο δικαιοδοτικό όργανο του ΟΗΕ, το οποίο γνωμοδοτώντας στην υπόθεση « Αποζημίωση για ζημίες που προκλήθηκαν κατά την άσκηση καθηκόντων στα Ηνωμένα Έθνη », έκρινε: « ο Χάρτης δεν περιορίζεται στο να καθιστά τον δημιουργηθέντα με αυτόν οργανισμό κέντρο εναρμονίσεως των καταβαλλομένων από τα έθνη προσπαθειών προς επίτευξη των από κοινού καθοριζομένων από αυτά σκοπών ... Τον προίκισε και με όργανα· του ανέθεσε ιδία αποστολή· προσδιόρισε την κατάσταση των μελών σε σχέση με τον οργανισμό, υποχρεώνοντάς τα να του παρέχουν πλήρη συνδρομή σε κάθε ενέργεια που αναλαμβάνει ο οργανισμός, να δέχονται και να εφαρμόζουν τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας »[101]. Τα κριτήρια αυτά που συνήχθησαν για να σκιαγραφήσουν την προσωπικότητα του ΟΗΕ στις σχέσεις του με τα κράτη μέλη φαίνεται ότι τηρούνται ευρέως στο πλαίσιο του ΔΣΚ.

135. Καταρχάς, εφαρμόζοντας την έκτη συμφωνία, το ΔΣΚ είναι επιφορτισμένο με την πραγματοποίηση των στόχων της συμφωνίας: συγκεκριμένα, την κατ' ουσίαν διασφάλιση μιας παγκόσμιας ισορροπίας της αγοράς κασσιτέρου. Δεν περιορίζεται υπό την έννοια αυτή « στην εναρμόνιση » των προσπαθειών των μελών, αλλά το ίδιο διασφαλίζει προφανώς, με ίδια μέσα, την αποστολή αυτή. Πράττοντάς το, το ΔΣΚ εκδηλώνει βούληση διαφορετική από εκείνη των μελών που το απαρτίζουν υπό την έννοια ότι οι ουσιώδεις συναφώς αποφάσεις λαμβάνονται κατά *πλειοψηφία*, απλή ή ειδική, ανάλογα με την περίπτωση:

— για τον καθορισμό των ανώτατων και κατώτατων τιμών,

— για τον δανεισμό προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες του ρυθμιστικού αποθέματος,

— για τον έλεγχο των εξαγωγών.

Στη συνέχεια, η κατάσταση των μελών σε σχέση με το ΔΣΚ χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι *δεσμεύονται* από τις εν λόγω αποφάσεις (άρθρο 41, δεύτερο εδάφιο) και οφείλουν να μετέρχονται κάθε μέσο προκειμένου να ευνοούν την πραγματοποίηση των στόχων της συμφωνίας. Στο σημείο αυτό διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για αρχές ανάλογες εκείνων που περιλαμβάνει ο Χάρτης του ΟΗΕ για τον οποίο το Διεθνές Δικαστήριο έκρινε, υπενθυμίζω, ότι οι αρχές αυτές *προσδιορίζουν « την κατάσταση των μελών σε σχέση με τον οργανισμό,* υποχρεώνοντάς τα να του παρέχουν πλήρη συνδρομή σε κάθε ενέργεια που αναλαμβάνει ο οργανισμός, να δέχονται και να εφαρμόζουν τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας« . Τέλος, ο πρόεδρος του ΔΣΚ αποτελεί πραγματικό όργανο. Ενώπιον του ανεξάρτητου αυτού προέδρου, ο οποίος εκλέγεται με πλειοψηφία των δύο τρίτων των μελών, είναι υπεύθυνος ο διευθυντής αποθέματος. Εξάλλου, ο πρόεδρος διαθέτει ίδιες εξουσίες, όπως είναι η εξουσία να περιορίζει ή να αναστέλλει τις ενέργειες που αφορούν το ρυθμιστικό απόθεμα, εκτός των συνόδων του συμβουλίου.

99 — Επί της διακρίσεως μεταξύ προσωπικότητας κατά το αστικό δίκαιο και προσωπικότητας κατά το διεθνές δίκαιο και των δύο πτυχών που συνεπάγεται η διάκριση, δλέπε *Les relations extérieures des Communautés européennes* του Pescatore, σ. 32 επ.

100 — *L'interprétation judiciaire des traités d'organisations internationales* του Denys Simon, Pedone, 1981, σ. 639.

101 — ΔΔΔ, γνωμοδότηση της 11ης Απριλίου 1949, Rec. CIJ 1949, σ. 178.

136. Συνεπώς, το ΔΣΚ εμφανίζεται ως χωριστή από τα μέλη του οντότητα, διαθέτοντας « ιδία βούληση ». Επομένως, η συμπεριφορά του δεν μπορεί να βαρύνει ένα από τα μέλη του, χωρίς να παραγνωρίζεται η « εξατομίκευση » του οργανισμού σε σχέση προς αυτά. Υπό τις περιστάσεις αυτές, παρατηρώ ότι η αναγωγή στις λύσεις του ιδιωτικού δικαίου σχετικά με τους υπευθύνους των εμπορικών εταιριών στερείται οποιασδήποτε σημασίας. Για παράδειγμα, δεν μπορεί να γίνεται παραπομπή λόγω συναφείας στην απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση Barcelona Traction [102]. Ασφαλώς, το ανώτατο δικαιοδοτικό όργανο του ΟΗΕ έκρινε ότι η επίκληση του « κοινωνικού πέπλου » μπορούσε να λάβει χώρα και στη σφαίρα του διεθνούς δικαίου, επρόκειτο όμως ακριβώς για *εμπορικές εταιρίες ιδιωτικού δικαίου*. Σε περίπτωση, όμως, διεθνούς οργανισμού, « πρέπει να αποκλείεται οποιαδήποτε αναλογία — η οποία δεν θα μπορούσε να είναι παρά καταχρηστική — με τους μηχανισμούς του εμπορικού δικαίου » [103] όπως παρατηρήθηκε συναφώς.

137. Μολονότι πρόκειται για σκέψη που διατυπώθηκε επ' ευκαιρία της ευθύνης των μελών του ΔΣΚ για τα χρέη του [104], κατά μείζονα λόγο η ίδια ανάλυση πρέπει να ισχύει και στο ζήτημα της *αποδόσεως ευθυνών* για τη συμπεριφορά του τελευταίου. Η μη δυνατότητα αποδόσεως ευθυνών για τη συμπεριφορά ενός διεθνούς οργανισμού σε ένα από τα μέλη του είναι απόρροια της χωριστής νομικής προσωπικότητας, έστω κι αν ορισμένοι θεωρούν ότι η ύπαρξή της μπορεί να επιτρέψει την επίκληση της αρχής της ευθύνης για τα χρέη του νομικού προσώπου.

138. Συνεπώς, προτείνω στο Δικαστήριο να μη κάνει δεκτό τον ισχυρισμό περί ευθύνης της Κοινότητας, υπό την ιδιότητά της απλώς και μόνο ως μέλους του οργανισμού, για τα πταίσματα που βαρύνουν το ΔΣΚ.

139. Έρχομαι τώρα να εξετάσω τον ισχυρισμό, με τον οποίο επιδιώκεται η απόδοση ευθύνης στην Κοινότητα λόγω της συμπεριφοράς της στο πλαίσιο του ΔΣΚ σχετικά με τα διαχειριστικά πταίσματα του τελευταίου. Κατά την ενάγουσα, το Δικαστήριο θα ενθυμείται ότι η Κοινότητα δεν άσκησε γενικώς την επιρροή της κατά τρόπο, ώστε το ΔΣΚ να ενεργεί με συναίσθηση της οικονομικής ευθύνης του. Ιδίως, δεν στήριξε τις προσπάθειες που κατέβαλε το Ηνωμένο Βασίλειο για τη διαλεύκανση της καταστάσεως του ρυθμιστικού αποθέματος, ενώ αντιτάχθηκε στην αύξηση των χρηματικών εισφορών και στον έλεγχο της παραγωγής. Άρα, η « παραλύουσα μειοψηφία » που διέθετε η Κοινότητα στο ΔΣΚ συνιστά τον λόγο για τον οποίο είναι δυνατή η ενώπιον του Δικαστηρίου άσκηση αγωγής.

140. Υπενθυμίζω ότι στην προκειμένη περίπτωση ο αριθμός ψήφων που διέθετε η Κοινότητα, ήτοι περισσότερο από το ήμισυ εκείνων που διέθεταν οι καταναλώτριες χώρες, δεν επιτρέπει την απόδοση ευθύνης στα εναγόμενα για τη συμπεριφορά του ΔΣΚ, *δηλαδή στην αναγνώριση της ευθύνης τους*, ενόψει της χωριστής προσωπικότητας του οργανισμού.

141. Μήπως, αντίθετα, μπορεί να ευθύνονται χωρίς προηγουμένως να έχουν αποδειχθεί τα πταίσματα του ιδίου του ΔΣΚ; Δεν νομίζω ότι

102 — ΔΔΔ, απόφαση της 5ης Φεβρουαρίου 1970, Rec. CIJ 1970, σσ. 1 και 39.

103 — « Crise du Conseil international de l'étain » του Eisenmann, P., όπ.π. σ. 730.

104 — Πράγματι, η χωριστή προσωπικότητα του οργανισμού και η ευθύνη των μελών συνιστούν δύο διαφορετικά ζητήματα· στο σημείο αυτό επικεντρώνεται όλη η συζήτηση, άσχετη προς την παρούσα αγωγή, που εγείρει το ζήτημα της ευθύνης των μελών για χρέη του ΔΣΚ. Μέχρι σήμερα, τα βρετανικά δικαστήρια έκριναν ότι η υφιστάμενη νομική προσωπικότητα αποκλείει οποιαδήποτε ευθύνη των μελών για χρέη του οργανισμού. Ικανός αριθμός συγγραφέων θεωρεί ότι έχει σημασία να εξετάζεται συναφώς αν τα καταστατικά προβλέπουν με σαφήνεια τον αποκλεισμό της ευθύνης των μελών (βλέπε ιδίως: « International corporations and national law » του F. A. Mann, BYIL, 1967, σσ. 145, 160 και 161· « Liability of international organisation » του Schermers, 1 L JIL (1988), σσ. 8 και 9· Chimni, όπ.π., σ. 208· όσον αφορά την άποψη, σύμφωνα με την οποία συντρέχει επικουρικώς τουλάχιστον ευθύνη των μελών για τις υποχρεώσεις του οργανισμού, βλέπε Seidl-Hohenveldern, όπ.π., σσ. 423 επ.· προς την κατεύθυνση αυτή, βλέπε τη διαιτητική απόφαση του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου στην υπόθεση Westland· contra βλέπε Eisenmann, όπ.π).

συμβαίνει κάτι τέτοιο. Πρέπει, συναφώς, να αναγνωρισθεί ότι η ευθύνη της Κοινότητας, λόγω του ότι δεν εμπόδισε τη διάπραξη των πταισμάτων του ΔΣΚ, προϋποθέτει κατ' ανάγκην ότι τα πταίσματα έχουν αποδειχθεί και προκαλέσει τη ζημία για την οποία η ενάγουσα ασκεί αγωγή αποζημιώσεως. Όλη η επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε ενώπιόν σας συναφώς έγκειται στην απαρίθμηση μεγάλου αριθμού πταισμάτων του ΔΣΚ [105] που η Κοινότητα δεν φρόντισε να προλάβει ή να διορθώσει, σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις που διευκόλυνε περαιτέρω. Κατά λογική ακολουθία, η προβαλλόμενη ζημία αποτελεί καταρχάς το αποτέλεσμα των διαπραχθέντων από το ΔΣΚ πταισμάτων για τα οποία ευθύνεται η Κοινότητα. Με άλλους λόγους, ενώ η παρούσα αγωγή αποφεύγει εντελώς να καταστεί περισσότερο σαφής, η μαζική αναφορά στα πταίσματα του ΔΣΚ άπτεται αναπόδραστα της ευθύνης που συνεπάγεται για τον οργανισμό εξαιτίας της ιδίας διαχειρίσεώς του [106].

142. Πλην όμως, η αναζήτηση της ευθύνης των μελών του ΔΣΚ, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η Κοινότητα, τη στιγμή κατά την οποία η φερόμενη ζημία είναι απόρροια των πράξεων και παραλείψεων του οργανισμού, απαιτεί προηγούμενη απόφανση επί των πταισμάτων του και, ενδεχομένως, έρευνα αν η προβαλλόμενη ζημία προέρχεται από αυτά. Λέγω « προηγούμενη », επειδή είναι προφανές ότι στις περιπτώσεις όπου, για παράδειγμα, τα πταίσματα του ΔΣΚ δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αίτια της ζημίας, η Κοινότητα προφανέστατα δεν θα μπορούσε να ευθύνεται για μια συμπεριφορά που συνίσταται στο να μη τα αποτρέψει. Πρόκειται, συνεπώς, στο σημείο αυτό για την πρώτη προϋπόθεση από την οποία εξαρτάται η απόδοση ευθύνης στην Κοινότητα για ό,τι συνιστούσε τη συμπεριφορά της στο πλαίσιο του οργανισμού.

105 — Βλέπε σσ. 98 έως 101 της γαλλικής μεταφράσεως της αγωγής.

106 — Αν το Δικαστήριο ανατρέξει συναφώς, όπως το κάλεσε η ενάγουσα κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση να πράξει, στην αγωγή στο πλαίσιο της υποθέσεως 19/89, θα διαπιστώσει ότι γίνεται ρητή αναφορά στην εξωσυμβατική ευθύνη του ΔΣΚ.

143. Το Δικαστήριο όμως αδυνατεί να αποφανθεί επί του προκαταρκτικού ζητήματος της ευθύνης του ΔΣΚ για τα διαχειριστικά πταίσματά του. Το Δικαστήριο διαθέτει *κατ' αποκλειστικήν δικαιοδοσία*. Η δικαιοδοσία αυτή δεν του επιτρέπει να αποφαίνεται επί των πταισμάτων που διέπραξε το ΔΣΚ, σε σχέση με την έκτη συμφωνία, στα πλαίσια της διαχειρίσεώς του. Η εξέταση του λόγου αυτού προϋποθέτει ότι το Δικαστήριο αποφαίνεται *προηγουμένως* επ' αυτού, υπερβαίνοντας έτσι τη δικαιοδοσία του. Επομένως, καταλήγω στην απόρριψή του.

144. Το συμπέρασμα αυτό εγείρει, κατά την άποψή μου, ένα περισσότερο θεμελιώδες ερώτημα. Αποδεχόμενοι την πρόταση της Maclaine Watson, σύμφωνα με την οποία η συμμετοχή της Κοινότητας στο ΔΣΚ διακρίνεται από τις δραστηριότητες του ιδίου του οργανισμού, διαπιστώσαμε ότι είναι αναπόφευκτη η απόφανση προηγουμένως επί των πταισμάτων του οργανισμού. Μήπως όμως το αδιέξοδο αυτό είναι απόρροια του γεγονότος ότι η φερόμενη « συμπεριφορά » της Κοινότητας συγχέεται στην πραγματικότητα καθ' ολοκληρίαν με την εσωτερική διαδικασία λήψεως αποφάσεων του εν λόγω οργανισμού; Είναι προφανές ότι, αν το Δικαστήριο θεωρήσει ότι η συμμετοχή ενός των μελών του ΔΣΚ στις δραστηριότητές του δεν επιδέχεται « απόσπαση » από τις δραστηριότητες του ιδίου οργανισμού, τότε αναγνωρίζεται ότι η Maclaine Watson καλεί το Δικαστήριο να αποφανθεί *αποκλειστικώς* επί της συμπεριφοράς του ιδίου του ΔΣΚ.

145. Αντίθετα, ο ισχυρισμός που συνίσταται στην εκ μέρους της Κοινότητας παράβαση του « καθήκοντος προειδοποιήσεως » και « συνδρομής » έναντι της ενάγουσας ουδόλως προϋποθέτει ότι το Δικαστήριο αποφαίνεται προηγουμένως επί της ευθύνης του ΔΣΚ. Η εξέταση του ζητήματος αυτού συνεπάγεται ότι καταρχάς διευκρινίστηκε αν παρόμοιες υποχρεώσεις βάρυναν την Κοινότητα στο πλαίσιο της έκτης συμφωνίας. Πρέπει, συνεπώς, να εκτιμηθεί με την ουσία.

146. Ο ισχυρισμός που αρύεται από το ότι η Κοινότητα δεν παρεμπόδισε την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως, συστατικά στοιχεία της οποίας αποτελούν οι δραστηριότητες του ΔΣΚ, εγείρει, κατ' εμέ, ζήτημα που ταυτίζεται απόλυτα με εκείνο του ελέγχου αν η έκτη συμφωνία συνάδει προς τη Συνθήκη ΕΟΚ. Πράγματι, πρόκειται για το αν τα θεσμικά όργανα της Κοινότητας μπορούν να επικαλεσθούν και μάλιστα να *εφαρμόσουν* το κοινοτικό δίκαιο έναντι του διεθνούς οργανισμού. Με άλλους λόγους, μπορούν οι σχέσεις μεταξύ του ΔΣΚ και των μελών του να ρυθμίζονται από το δίκαιο ενός εξ αυτών; Με τους όρους αυτούς νομίζω ότι μεταφράζεται το ερώτημα που προτείνω να εξετάσετε μαζί με την ουσία, τοσούτω μάλλον καθόσον νομίζω ότι εμπλέκονται στενά τα ζητήματα που αφορούν την ουσία και το ίδιο το παραδεκτό του παραπάνω ισχυρισμού.

147. Προτείνω, λοιπόν, στο Δικαστήριο:

1) να επιφυλαχθεί να εκδικάσει με την ουσία το παραδεκτό των ισχυρισμών που προβάλλονται με την αγωγή σχετικά

— με την παράβαση εκ μέρους της Κοινότητας των υποχρεώσεών της έναντι της ενάγουσας για « προειδοποίηση » και « συνδρομή »,

— με τα πταίσματα που διέπραξε η Κοινότητα, υπογράφοντας την έκτη συμφωνία και συμμετέχοντας στην απόφαση για την προσωρινή έναρξη ισχύος της, λαμβάνοντας υπόψη τον εγγενώς πάσχοντα ελάττωμα χαρακτήρα και το ασυμβίβαστο προς τη Συνθήκη ΕΟΚ,

— με τη μη άσκηση εκ μέρους της Κοινότητας των αποκλειστικών αρμοδιοτήτων της κατά τη διαπραγμάτευση της έκτης οδηγίας και τη συμμετοχή της σ' αυτήν,

— με τη μη διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,

— με την απουσία των κατάλληλων διαβημάτων εκ μέρους της Επιτροπής προς τα κράτη μέλη της ΕΟΚ ως προς τη συμμετοχή τους στην έκτη συμφωνία,

— με την παράλειψη εκ μέρους της Κοινότητας να παρεμποδίσει την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσεως, συστατικά στοιχεία της οποίας αποτελούν οι δραστηριότητες του ΔΣΚ,

2) να κηρύξει απαράδεκτους κατά τα λοιπά τους ισχυρισμούς που προέβαλε η ενάγουσα,

3) να επιφυλαχθεί ως προς τα δικαστικά έξοδα.

Παράρτημα

1) **Για τις αγωγές που ασκήθηκαν κατά του ΔΣΚ,** βλέπε ιδίως:

— 17 Απριλίου 1986, Standard Chartered Bank κατά ITC και λοιπών (Queen's Bench Division — δικαστής Binham) (1986) 3 AllER257, (1987) 1WLR641, in re ITC, 22 Ιανουαρίου 1987 (Chancery Division — δικαστής Millett) 1CH419, (1987) 1AllER890 (1987) 2WLR1229 και κατ' έφεση 27 Απριλίου 1988 (Court of Appeal — Civil Division), *Financial Times* της 4ης Μαΐου 1988·

— 13 Νοεμβρίου 1986, Maclaine Watson κατά ITC (Queen's Bench Divison — δικαστής Staughton)·

— 13 Μαΐου 1987, Maclaine Watson κατά ITC (Chancery Division — δικαστής Millett) (1987) 2AllER787 και κατ' έφεση 27 Απριλίου 1988 (Court of Appeal — Civil Division), *Financial Times* της 3ης Μαΐου 1988·

— 9 Ιουλίου 1987, Maclaine Watson κατά ITC (Chancery Division — δικαστής Millett) (1987) 3AllER886, (1987) 1WLR1711, 18 Δεκεμβρίου 1987 (ο ίδιος δικαστής) που δεν έχει δημοσιευτεί, και κατ' έφεση 27 Απριλίου 1988 (Court of Appeal — Civil Division), *Times* της 5ης Μαΐου 1988·

— 9 Ιουνίου και 5 Ιουλίου 1988, Maclaine Watson κατά ITC (Chancery Division — δικαστής Millett· Chancery Division — δικαστής Peter Gibson), *Times* της 27ης Ιουνίου και 16ης Ιουλίου 1988· βλέπε ενώπιον των αμερικανικών δικαστηρίων, 25 Ιανουαρίου 1988, ITC κατά Amalgamet, 524NYS2d971, Supreme Court New York County, *American Journal of International Law,* 1988, σ. 837.

2) **Όσον αφορά τις αγωγές κατά των μελών του ΔΣΚ** επί του ζητήματος αν δεσμεύονται από τα συμβατικά χρέη του τελευταίου, βλέπε:

— 24 Ιουνίου 1987, Rayner (Mincing Lane) και λοιποί κατά Department of Trade and Industry (DTI) (Queen's Bench Division — δικαστής Staughton) (1987) BCLC667, και 29 Ιουλίου 1987, Maclaine Watson κατά DTI (Chancery Division — δικαστής Millett) (1987) BCLC707·

— επί των εφέσεων κατά των εν λόγω δύο αποφάσεων, 27 Απριλίου 1988 (Court of Appeal — Civil Division), *Times* της 28ης Απριλίου 1978 και 30ής Ιουνίου 1988 (Court of Appeal — Civil Division)· εξάλλου, το High Court of Justice αρνείται μερικώς την ετεροδικία σε όλα τα κράτη μέλη του ΔΣΚ, εναγόμενα για ευθύνη λόγω πταίσματος σε δίκες που άσκησαν διάφοροι πιστωτές του ΔΣΚ.